

Et informasjonshefte fra
Norges Jeger- og Fiskerforbund og NINA

Jakt på **GAUPE** i Norge

Heftet er utgitt av Norges Jeger- og Fiskerforbund i samarbeid med Norsk institutt for naturforskning (NINA), som sammen med Direktoratet for naturforvaltning også har bidratt økonomisk til prosjektet.

Produktansvarlig/forfatter i den reviderte utgaven:

NINA ved John Odden og John Linnell.

NJFF ved Hans Ole Solberg, Eivind Lurås, Roar Lundby og Siri Parmann.

Foto: Ole Mattis Lien; forside, 15, 20 – Eivind Lurås; 9, 28 – Jørgen Rustad; 16
Roar Lundby; 25, 29 (øverst) – Åsgeir Størdal; 3, 7, 10 – Staffan Widstrand; 4
Lars Gangås; 8 (øverst), 14 (øverst) – John Linnell; 8 (nederst) – John Odden; 12, 14 (nederst)
Dagh Bakka; 21, 23, 27, 29 (nederst), 30 – Torgeir W Skancke; 24, 26

Illustrasjon: Lars Jäderberg; 22, 32

Layout og trykk: Erik Tanche Nilssen AS
Ajour pr. april 2013.

Miljømerket trykksak 241 749

FORORD

Rovviltet hører naturlig hjemme i vår fauna, og Norges Jeger- og Fiskerforbund ønsker at de store rovdynene skal forvaltes mest mulig på linje med andre dyrearter. Forbundet arbeider aktivt for å sikre naturgrunnlaget for våre vilt- og fiskearter og for å sikre at flest mulig får anledning til drive bærekraftig høsting av ressursene. Vi mener dette er viktig for å legge et godt grunnlag for å ta vare på naturens mangfold. Vi ser det som positivt at det er bred politisk enighet om at lisensfelling og kvotefelling skal være de sentrale virkemidlene for å regulere bestandene av de store rovdynene. På denne måten kommer jegerens lokalkunnskap og engasjement til nytte for samfunnet, og konfliktene rundt rovdynforvaltningen reduseres. Stortinget har gitt uttrykk for at det må legges vekt på skoling og kompetanseoppbygging for å bidra til at jegerne kan utøve effektiv jakt på de store rovdynene. NJFF har inngått en avtale med DN for å følge opp dette. Kunnskap om gaupe og praktisk jakt på gaupe er en viktig del av denne satsingen. Det er viktig at dere som skal delta i kvotefelling av gaupe også har gode kunnskaper om artens biologi, levested, atferd og lovlig jaktformer. Vi ønsker deg lykke til med jakta, og håper dette heftet vil være til nytte.

Hvalstad, april 2013

Espen Søylen

Generalsekretær, NJFF

.....

Norsk Institutt for naturforskning (NINA) er den største forskningsinstitusjonen som er involvert i viltforskningen i Norge, og har vært involvert i forskning på store rovdyn helt siden instituttet ble stiftet i 1988. NINA-forskere, i samarbeid med kolleger fra andre institutter, driver feltbasert forskning på ulv, bjørn, gaupe og jerv. I tillegg har enheten ROVDATA i NINA hovedansvaret for det nasjonale overvåkingsprogrammet for store rovdyn. NINA har som oppgave både å produsere ny kunnskap og formidle forskningsresultater til et bredt publikum. I denne sammenheng har NINA gjennomført den faglige kvalitetssikringen av faktainformasjonen om biologi og økologi til de store rovdynartene i denne hefteserien. Som forskningsinstitusjon har NINA som oppgave å formidle kunnskap til alle aktører med interesse i forvaltning av de store rovdynene, herunder norske jegere. NINA som sådan står som en nøytral leverandør av kunnskap som kan brukes til en bedre forståelse av naturen til nytte for alle med interesse for dette fagfeltet. Som kunnskapsleverandør tar NINA ikke stilling for eller imot jakt, men vi tror det er viktig at forskningsresultatene våre blir tilgjengeliggjort overfor de som forvalter og driver jakt på de store rovdynartene. Vi er derfor glade for muligheten til å samarbeide med NJFF om denne hefteserien som et ledd i vår informasjonsvirksomhet overfor allmennheten og norske jegere spesielt.

Trondheim, april 2013

Norunn S. Myklebust

Adm. direktør, NINA

INNHold

FORORD	3
INNLEDNING	5
GAUPAS UTBREDELSE I EUROPA	6
GAUPAS BIOLOGI	7
SPORTEGN	8
UTBREDELSE	8
BESTANDSSTATUS FØR OG NÅ	9
ATFERD	12
FØDSEL OG DØD	12
AREALBRUK	13
GAUPA OG BYTTEDYRENE	14
EN EFFEKTIV JEGER	14
MATSEDELEN	14
EFFEKTEN PÅ BESTANDER AV RÅDYR	15
FORVALTNING OG LOVVERK	17
ROVVILTFORSKRIFTEN	17
REGIONALE ROVVILTNEMNDER	17
LISENSFELLING OG KVOTEJAKT AV GAUPE ..	18
PRAKTISK GAUPEJAKT	20
JAKTFORMER	20
JAKT MED DRIVERE/HUNDER OG POSTER ..	24
BRUK AV VÅPEN	31
BEHANDLING AV FELT GAUPE	32
FLÅING	32
UTSTOPPING	32
REFERANSER	33

INNLEDNING

Jakt på store rovdyr har lange tradisjoner i landet vårt. Allerede da de første nordmenn vandret inn i Norge etter istiden ble det jaktet på de store rovdyrene – jerv, ulv, gaupe og bjørn. Disse var viktige som ressurs, spesielt pelsen, men også i noen grad kjøttet. I den urgamle jegerkulturen hadde disse dyrene en hedersplass fordi steinaldermennesket beundret deres styrke, sluhet, utholdenhet og intelligens. Frykt spilte også inn, spesielt når det gjaldt bjørnen. Den kunne være direkte farlig for mennesker som kun hadde primitive våpen å forsvare seg med. Derfor var en jeger som kunne overliste slike dyr spesielt ansett i den gamle steinalderkulturen. Da en gikk fra en veidekultur over til å drive jordbruk med hold av husdyr, registrerte man en holdningsendring overfor de store rovdyrene. Da sau, kyr, hester og fjærkre ble tatt av nærgående rovdyr som trakk til gårdsbrukene, kom mennesket for første gang i direkte konflikt med de store rovdyrene. En konflikt som skulle vedvare i flere tusen år. Samtidig kom store rovdyr også i konflikt med jegerne, først og fremst gjennom konkurransen om matnyttig vilt. På midten av 1800-tallet vedtok Stortinget at man skulle utrydde rovviltartene i sin alminnelighet – dette gjaldt både større og mindre rovdyr samt alle rovfuglene. Norge var ikke alene om en slik politikk. Man lyktes så å si å utrydde både bjørn og ulv, og bestandene av gaupe og jerv ble sterkt redusert før disse artene ble fredet for ca. 40 år siden. Norge og de andre vestlige land har i dag en felles målsetting om å ta vare på det biologiske mangfoldet. Dette innebærer at bestandene forvaltes på en måte som skal være bærekraftig på sikt. Stortinget har støttet opp om at Norge skal ta sitt ansvar for forvaltning av ulv, bjørn, jerv og gaupe. Samtidig har Stortinget lagt til grunn at bestandene skal reguleres gjennom jakt. Bestandsregulering gjennom jakt vil kunne bidra til å minske konfliktene, fremheve ressursaspektet, alminneliggjøre rovdyrene, og i noen grad også opparbeide skyhet hos rovdyrene. God kunnskap om rovviltbestandene er viktig for en bærekraftig forvaltning. Jegerne kan bidra med viktig lokal kunnskap og kompetanse som en del av beslutningsgrunnlaget i rovviltforvaltningen. Vellykket jakt på store rovdyr er avhengig av god kunnskap om dyrenes levesett, atferd, aktuelle jaktmetoder og lovverk. Det er derfor viktig at norske jegere, som utøvende ledd i rovviltforvaltning, er godt forberedt til denne krevende oppgaven.

GAUPAS UTBREDELSE I EUROPA

GAUPAS BIOLOGI

Gaupe er vår eneste villlevende kattedyrart. Den hører til slekta Lynx, og er nær beslektet med både kanadisk gaupe og rødgaupe (engelsk "bobcat") i Nord-Amerika, samt den iberiske gaupe i Spania. Man kan vanskelig ta feil av dette elegante kattedyret med de lange beina, korte halen, og et ansikt med lange øretufser og kinnskjegg. Tufsen på ørene er ca. 4 cm lange, og ser nesten ut som antenner. Begge kjønn har kinnskjegg. Halen er kort (15–25 cm), ser nesten kupert ut, og har et sort felt ytterst. Om vinteren er gaupe godt beskyttet mot vinterkulden av den tykke, gråhvite pelsen. Om sommeren er pelsen tynn, glatt og rødbrun. Buken er hvit i fargen. Pelsen er preget av svart-hvitt kontraster. Pelsen er dekket med mer eller mindre tydelige svarte flekker, noe som gir pelsen en kamuflerende funksjon. De trekantede ørene har hvite flekker med svarte rammer og øretufser. Kinnskjegget har svarte kontrasttegninger, og øynene er innrammet med hvite felt med svarte streker som bidrar til å forstørre de store øyene. Haletippen ser ut som den er dyppet i svartmaling. Disse tegningene har antakeligvis en funksjon i gaupas kroppsspråk. Størrelsen på vår gaupe gjør den i stand til å jakte større byttedyr enn de tre andre gaupeartene. Hanndyr veier som regel mer enn hunndyr. Gjennomsnittsvekta ligger på 21–22 kg for voksne hanndyr, og 15–16 kg for voksne hunndyr. Det er sjeldent at man finner gaupe som veier over 25 kg, men vi kjenner til tilfeller av gaupe som veier mer enn 30 kg. Gaupe har lange bakbein, noe som gir dyret et framover lent utseende. De lange beina og de forholdsvis store potene er godt tilpasset snøforholdene vinterstid. Potene er pelskledd, noe som øker bæreevnen i løs snø. Gaupe er en typisk tågjenger og har fem tær på framføttene (tommelkloen er lengre oppe på beina som hos hunder) og fire på bakføttene. Som katter flest gjemmes klørne i en hudfold eller slire – det holder dem skarpe, og de kan trekkes inn og ut etter behov.

GAUPE (Lynx lynx)

Familie: Kattfamilien Felidae.

Kroppslengde: inntil 1,2 m.

Mankehøyde: 60–75 cm.

Vekt: 15–30 kg.

Levealder: Inntil 17 år.

Leveområde: Skog, spesielt i kupert terreng.

Føde: Rådyr, hare, fugl, rev, sau og rein.

Kjønnsmoden: 2–3 år.

Drektighetstid: 70 dager.

Kullstørrelse: 1–4 unger (vanligvis 2–3).

Bestand i Norge: ca. 300 dyr, 51–56 familiegrupper (2005).

Utbredelse i Norge: Hele landet, liten bestand i Finnmark, Rogaland, Hordaland, og Sogn og Fjordane (2005).

Spor etter **FAMILIEGRUPPE** av gaupe. Det kreves mye sporing å skille mellom enkelte individer og flere dyr som går i samme spor.

Ulike typer **GAUPESPOR** på snø.

Gaupa har velutviklede sanser. De store øyene, med loddrette og bønneformede pupiller, gir gaupa et skarpt syn både natt og dag. Ørene er også spesielt godt utviklet, og hørsel er nok den best utviklede sansen hos gaupa. Luktesansen brukes antagelig mest i forbindelse med sosial atferd, gjennom f. eks. å kontrollere duftmarkeringer fra andre gauper. Gaupas hode og tannsett er typisk for kattedyr. Hodet er rundt med kort kjeve. Hjørnetennene er lange og kraftige, mens framtennene er små. Tannsettet og skallen er tilpasset som effektive redskaper til gaupas måte å drepe og spise sine byttedyr på. I motsetning til andre rovdyr brukes kinntennene til å skjære kjøtt, men disse kan også brukes til å knuse bein. De vanligste lydene som kjennetegner gaupa er lokkelyden under brunsttiden, som ligner et grovt og hest revebjeff eller kattermjau. En slik serie kan bestå av flere dusin rop. Kontaktyd mellom mor og unger inkluderer pipende eller jamrende lyder som kan minne om rovfugl. Som katter flest kan den også knurre eller frese når den er sint, eller male når den er fornøyd.

SPORTEGN

Gaupespor ligner store kattespor, med fire tær rundt en stor pote der klørne vanligvis ikke er synlige. Gaupespor kan skilles fra f. eks. spor etter hundedyr ved at avtrykkene er asymmetriske – tåputene har ulik avstand fra mellomfotpoten. Det er spesielt mellomtærne som stikker lengre ut, med et mønster som ligner våre egne fingertupper der tåen som tilsvarer vår langfinger når litt lenger fram enn de andre. På denne måten er det lett å skille mellom høyre og venstre for- og bakfot. Bakre del av tåputen er som regel tredelt og godt behåret om vinteren. På avstand ser gaupespor påfallende runde ut sammenlignet med f. eks. spor etter hundedyr. Kattedyr generelt har svært bevegelige tær som kan sprike ut for å få større bæreevne på tynn skare eller dyp snø. Det er spesielt under slike forhold at man ofte vil se spor etter klørne. Klørne kan også synes når gaupa springer etter byttedyr. Som regel er sporavtrykket 7–9 cm langt fra mellomtærnes forkant til tråputens bakkant, men dette varierer med underlaget. Gaupa sparer ofte energi ved å gå i gangfart, men går i trav når den er litt stresset. Det er ikke uvanlig at man ser slepespor i snøen der bakfoten trækker forbi forfotens spor. Bakfoten settes ofte i forfotens spor. På hardt underlag settes ofte bakfoten foran forfoten. Den vanlige skrittlengden i gangspor er 80–110 cm, mens i trav økes avstanden til 100–150 cm. Gaupa beveger seg sjelden i galopp, og springer kun når de jager et bytte eller selv blir jaget. Man kan finne sprangspor på helt opp til 7 meter. Gaupeekskrementer er mørke når de er ferske, og de er grovere og mer butte i endene enn revemøkk. Ekskrementene har en sterk, katteaktig lukt. De blir ofte dekket over av jord, sand eller snø. Under snøsporing vil man også kunne se hvor gaupa bruker urin til revirmerking ved å sprøyte på busker, stein, rotvelter og lignende.

UTBREDELSE

Gaupa er hovedsakelig knyttet til det boreale barskogbeltet som strekker seg fra Atlanterhavet og Norge østover til Stillehavet og Beringstredet. Det finnes flere underarter av den eurasiske gaupa, og vår underart holder til i Skandinavia og Nord-Europa østover til Vest-Sibir. I tillegg finnes det andre underarter med tilhold i Balkan, Kaukasus, Midt-Asia, Øst-Sibir samt den russiske delen av det fjerne Østen. Utbredelsesområdet strekker seg helt sør til fjellområder i Irak, Iran, Tyrkia og Pakistan og hele Himalaya. Her i Europa er gaupa utbredt i de skandinaviske landene med unntak av Danmark, samt flere land med skog- og fjellområder i både Vest-, Øst- og Sør-Europa samt Russland. Forskning viser også at gaupene vi har her hjemme i Skandinavia er genetisk ulik sine artsfrender i Finland og Baltikum. Gaupa har vært på frammarsj mange steder i sitt utbredelsesområde, spesielt i Vest-Europa, siden vestlige land fredet gaupa på begynnelsen av 1970-tallet. Det er også satt ut gaupe i Sveits, Tyskland, Frankrike, Tsjekkia, Slovenia, Østerrike og Polen. I Norge finnes ynglende gaupe i alle fylker med unntak Sør- og Vestlandet, i tråd med St. meld. nr. 15 (2003–2004) Rovvilt i norsk natur og Stortingets behandling av denne.

BESTANDSSTATUS FØR OG NÅ

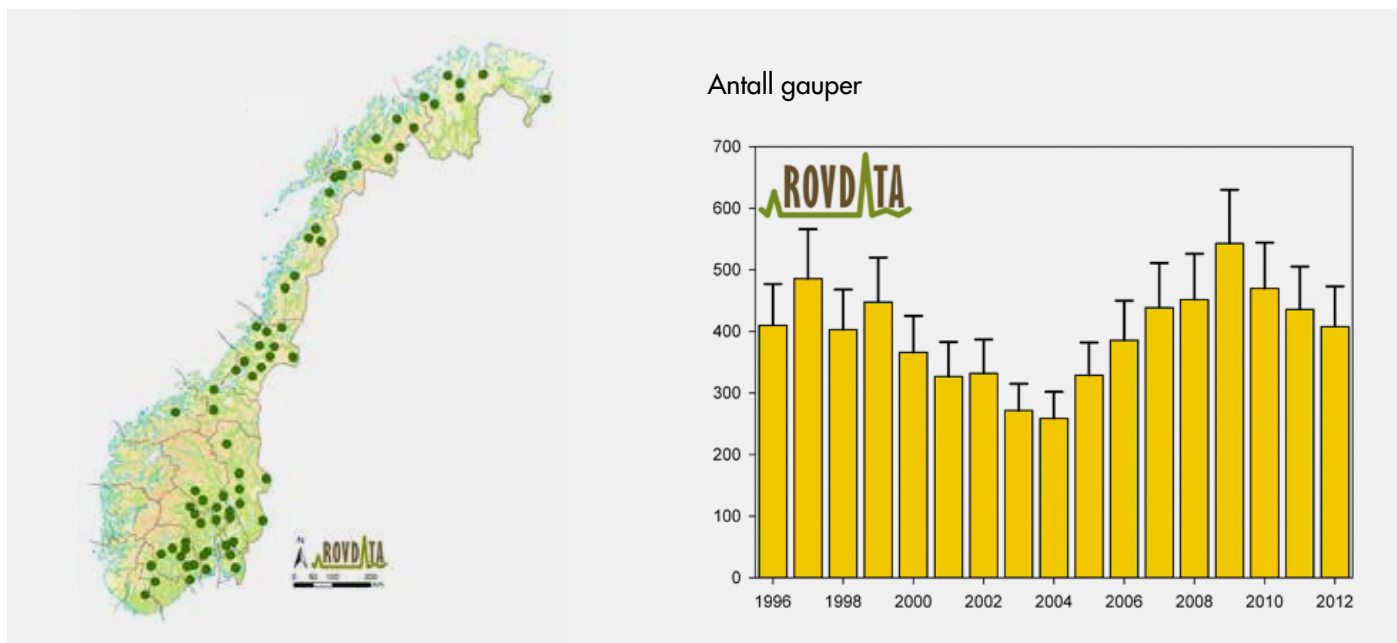
Gaupa kom til den Skandinaviske halvøya (Norge og Sverige) etter den siste istiden for drøye 9.000 år siden, over den landbrygga som da fantes mellom Danmark og Sverige. Samtidig innvandret også rødrev, elg, urokse, visent, villsvin, rådyr og kronhjort, og før det igjen hadde mammut, villhest, ulv, rein og hare innvandret, for ikke å glemme mennesket. I flere tusen år levde gaupene og menneskene side ved side uten store konflikter. Men for 3.000–4.000 år siden ble klimaet kaldere, og det førte blant annet til at menneskene gikk over fra en jeger- og samlerskultur til å dyrke jorda og holde husdyr. Siden har konflikten med rovdyrene vært et faktum. Under vikingtiden var viltskinn en viktig eksportvare for Skandinavia. Gaupeskin ble etter hvert uhyre verdifulle og var på midten av 1500-tallet verdt fire ganger mer enn de beste ulve- og mårskin. På begynnelsen av 1600-tallet steg verdien på gaupeskinne ytterligere og var nå oppe i 13–16 ganger verdien av bjørne-, ulve- og korsrevskinn. En av årsakene til den høye verdien på gaupeskinne var at de kongelige og andre høyheter brukte dem som sengeklær. Fra 1845 til 1980 var det statlig skuddpremie for gaupe i Norge uten begrensninger på gaupejakt, ikke engang romjulsfredning som det var på andre viltarter. Gaupe var også den siste jaktbare viltarten man hadde forfølgingsrett på. Det vil si at hadde man funnet gaupespetet på et terreng man hadde jaktrett, kunne man fortsette jakten uavhengig av jaktterenggrenser. Allerede i 1850 var gaupe heller sjelden i Rogaland, Hordaland og Østfold, mens det fantes bra bestander lengre nord. I perioden 1846–80 ble i gjennomsnitt 127 gauper felt årlig, og gaupebestanden gikk tilbake. Etter hvert ble gaupene skutt ut i flere fylker, med restbestander i Telemark, Aust-Agder, Trøndelag og Sør-Helgeland ved århundreskiftet. Rundt 1930 var gaupa tilsynelatende begrenset til Nord-Trøndelag og på Sør-Helgeland. Avskytningsstatistikk og genetisk forskning viser at det var fortsatt spredte forekomster i Sør-Norge på dette tidspunktet. Fra 1940-årene og fram mot 1960 kom gaupa tilbake til andre deler av Østlandet, og nordgrensen for utbredelsen ble flyttet

BRATT OG KUPERT terreng, ofte synonymt med god gaupebiotop.

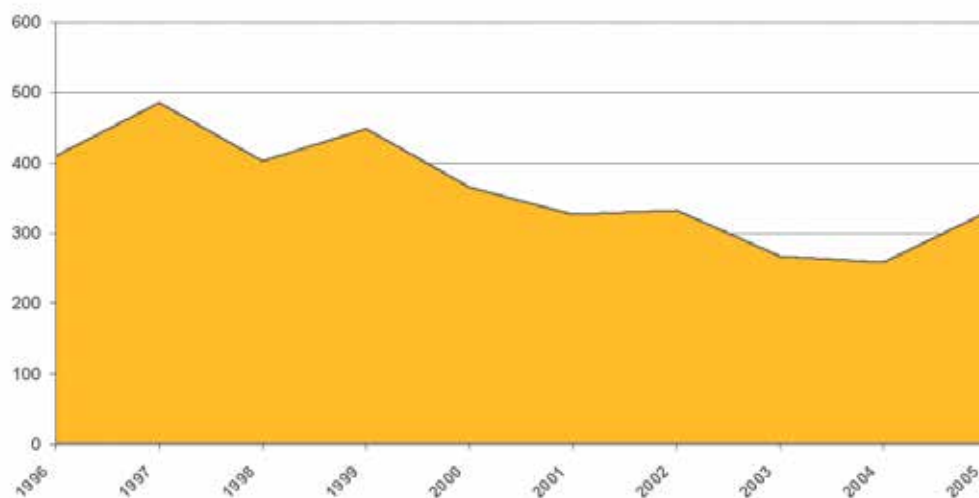

til Troms. Antall gauper holdt seg på et lavt nivå inntil skuddpremieordningen ble avskaffet i 1980. Samtidig skjedde en økning av gaupebestanden i Sverige og gaupebestanden begynte å vokse i Norge igjen. Det årlige jaktuttaket lå nå på ca. 50 dyr, men på 1980-tallet sank dette til rundt 20 dyr. Yngletidsfredning ble innført først i 1981 gjennom den nye Viltloven. Gjennom 1980-tallet ble perioden med yngletidsfredning utvidet flere ganger. I 1992 ble gaupa fredet i Sør-Norge og i 1994 ble det innført kvoteregulert jakt i hele landet med unntak av Finnmark og deler av Sør- og Vestlandet som fikk fri jakt innenfor jakttiden februar og mars. Gaupebestanden økte kraftig fram til midten av 1990-tallet, sannsynlig gjennom en kombinasjon av lave kvoter og stor bestand av rådyr. Fra 1997 til 2003 ble igjen gaupebestanden redusert med rundt 35 % på landsbasis, fra en bestand på 82 familiegupper (370–410 gauper) i 1996 til en bestand på 46 familiegupper (250–270 gauper) før jakt i 2003. Årsaken til denne bestandsreduksjonen var en høy beskatning gjennom jakt og mangel på konkrete bestandsmål. Stortinget fastsatte i 2003 et nasjonalt bestandsmål på 65 familiegupper, og bestandsmålet ble fordelt i 8 forvaltningsregioner for rovvilt. Siden den tid har antall familiegupper variert fra 44 i 2004 til 92 i 2009. I 2012 ble det registrert 69 familiegupper før jakt.

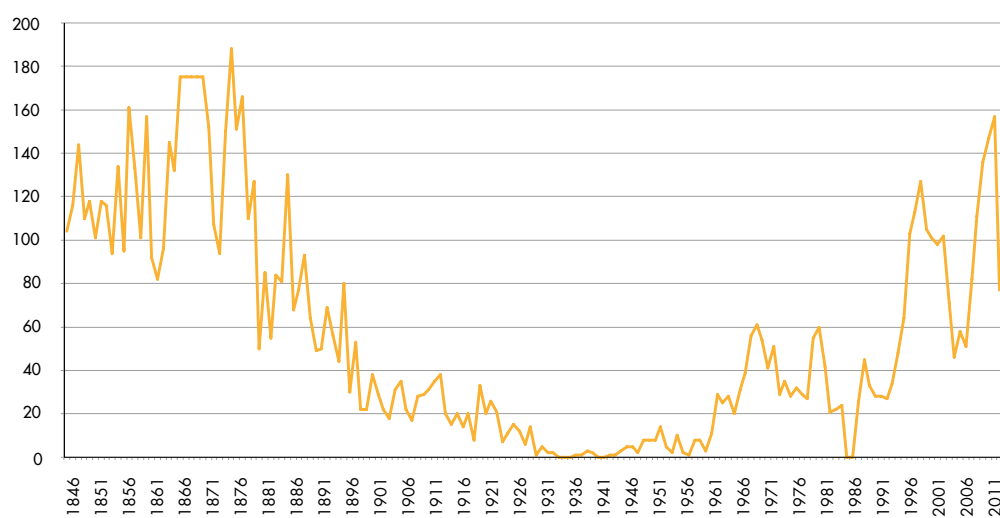

Figur 1. Antall registrerte familiegupper av gaupe i 2012 (Kilde: Rovdata).

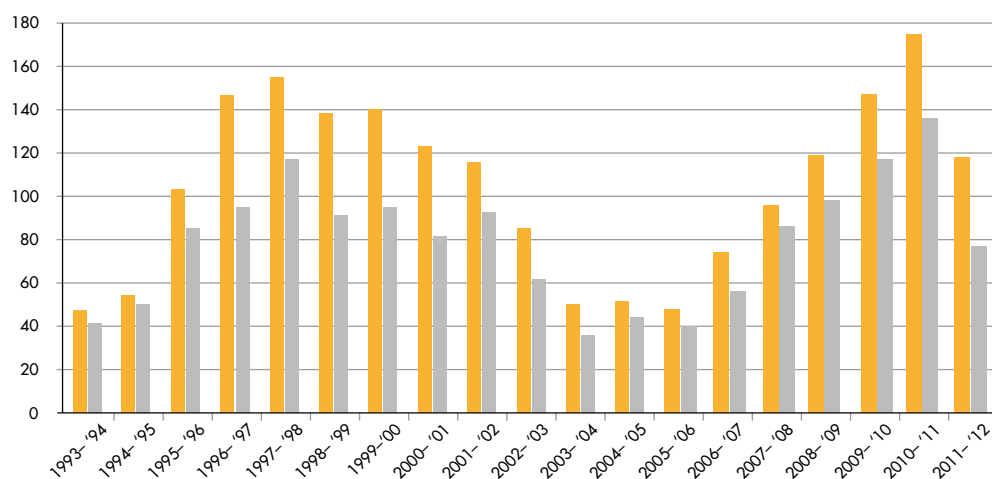

Figur 2. Utvikling i den norske gaupebestanden 1996–2005 (Kilde: SSB).

Figur 3. Registrert avgang av gaupe i Norge (1846–2011) (Kilde: SSB).

Figur 4. Lisensfelling av gaupe i Norge i perioden 1993 til 2012. Kvoten er i gult (Kilde: SSB).

Det er nesten umulig å **KJØNNS-BESTEMME** gaupene ute i terrenget. Først etter at de er felt kan dette gjøres ved å se på avstanden mellom åpningene. Avstanden mellom åpningene hos hanner er over 45mm (øverste bildet) og hos hunner alltid under 30mm (nederste bildet).

ATFERD

Gaupa har typisk et målrettet vandremønster der den bruker terrenget og sansene sine til å overliste byttedyra, og patruljere reviret. Den er mest aktiv på natta, og ligger ofte i et leie på dagtid. Dagleiet legges ofte i bratte bergskrenter eller åskammer, der den ligger trygt. Når gaupa har drept større byttedyr, kan de imidlertid ofte legge seg i nærheten av byttedyret også på dagtid. Det forekommer også at slike dagleier ligger flere kilometer unna byttedyret. Gaupa betegnes ofte som sky. Den er flink til å gjemme seg, og det er svært uvanlig å se gaupa i frittlevende tilstand. Å ha gaupa "nær inntil husveggen" er imidlertid ikke uvanlig, særlig på vinterstid må de i mange områder nært inntil bebyggelse for å finne rådyr. Gaupa kan vandre langt, men den er ingen utholdende løper. Hvis den blir presset, som f. eks. under jakta, går den som regel fort opp i et tre, gjør front på bakken eller stikker av og ned i en steinur for å slippe forfølgende hunder. I motsetning til voksne dyr, klatrer gjerne gaupeunger på trestammer. Gaupa jakter ved å smyge seg stille inn på sitt bytte. Den liker seg best i tett skog og kratt, samt i bratt og kupert terreng der den er i sitt ess som rovdyr. Den liker best å se, men ikke å bli sett, å høre, men ikke bli hørt. Slik atferd og biotopvalg gir fordeler ikke bare for gaupa som jeger, men også som beskyttelse mot eventuelle forfølgere. Gaupa har en spesiell evne til å oppsøke huler og glugger i terrenget, noe som kan forklare dens forkjærlighet for å oppsøke gamle utmarksbygninger, jordkjellere mm. på leting etter mat og skjul. Det kan også forklare hvorfor den er så lett å fange i gaupebåser. Sør i Skandinavia foretrekker gaupa de samme habitatene som sitt viktigste byttedyr, rådyret, det vil si under tregrensen og gjerne i tilknytning til kulturlandskapet. I områder med tamrein kan gaupa ofte befinne seg langt over tregrensen. Her bruker den terrenget til sin fordel, og smyger seg gjennom steinete partier, over rabber og i krattskog. I alle områder bruker den gjerne opphøyde deler av terrenget som dagleier, der den har god oversikt over både byttedyr og mulige fiender. I kulturlandskapet i sør er det en balansegang mellom tilgang til høye tettheter av rådyr og økt dødsrisiko (gjennom nærmere kontakt med mennesker). Rådyr opptrer i tette bestander der det drives aktivt jordbruk; vinterstid kan man se store ansamling av dyr rundt fôringsplasser. Det ser ut til at hanngauper i større grad utsetter seg for risikoen ved å jakte på rådyr i det mest fragmenterte kulturlandskapet. Hunngauper med unger skyr den mest befolkede kulturmarka i større grad enn enslige dyr.

FØDSEL OG DØD

Gaupa er polygam, noe som betyr at dyret har flere make. Det medfører sterk konkurranse mellom hannene om hunndyrene. Dette kan gi fordeler til spesielt konkurransedyktige hanndyr som kan parre seg med flere hunner enn de som vanligvis lever innenfor deres revir. Under parringstida kan gauper av begge kjønn vandre utenfor sine vanlige revirgrenser i søk etter en make. Det er i enkelte tilfeller dokumentert oppsamlinger av flere gauper på et avgrenset område i denne perioden. Gaupas parringstid er hovedsakelig i mars, med høybrunst i perioden 1. mars til 1. april, avhengig av hvor du er i Skandinavia. Eggløsning kan skje så tidlig som midten av januar, og under forbrunsten kan potensielle par oppsøke hverandre. Man har ikke dokumentert befruktning på et så tidlig tidspunkt. Under forbrunsten og brunsten annonserer hunngauper seg gjennom både dufter og lyder. Siden gaupa lever alene og opptrer i glisne bestander, er det sikkert en fordel med en slik førbrunstaktivitet for å sikre at hunndyr kan lokke til seg hanndyr til en eventuell parring. Som kattedyr flest får gaupetispa egggløsningen i forbindelse med selve parringen. De fleste hunngauper er kjønnsmodne allerede det andre leveåret. I områder med få store byttedyr er det likevel vanlig at de får unger før de har fylt tre år. For hanndyr, har norske undersøkelser visst at ca. halvparten av hanndyrene er kjønnsmodne allerede som to-åringer. Men det er mye som tyder på at kun de store, sterke hanndyrene står for parringene. At enkelte dyr blir kjønnsmodne allerede som to-åringer har antageligvis sammenheng med at disse er i forholdsvis god kondisjon sammenlignet med dyr som blir kjønnsmodne seinere. Drektighetstida er på omlag 70 dager. Fødslene skjer i siste halvdel av mai eller de første ukene i juni. Unger i

nord fødes seinere sammenlignet med områder lenger sør i Skandinavia. Kullstørrelsen varierer mellom 1 til 4 unger, men 2 unger i kullet er vanligst. Det er store variasjoner i andelen voksne hunndyr som får fram unger fra år til år og mellom områder. Det er særlig andelen toåringer som får fram unger som varierer mellom områder, og den laveste andelen finner man i nord.

Når ungene fødes veier de 200–300 gram. De er velutviklede med unntak av at øyene er lukkede. Først etter tre uker åpnes øynene, og på det tidspunktet har ungene allerede doblet sin vekt. Fødselsstedet er som regel trygt og skjult i en steinur i utilgjengelig og bratte områder. Det hender også at ungene legges under et tett grantre, under gamle løer eller i gamle revehi. De første dagene etter fødselen ligger mora sammen med ungene. I denne perioden får ungene die så mye de vil, og får pleie i form av regelmessig slikking. Etter noen dager begynner mora å jakte igjen. Ungene ligger da helt rolig og tett sammen for å holde seg varme. Mora kan gå på jaktturen over en mil vekk fra ungene, og ungene må være alene i opptil 10–15 timer. Hun bringer aldri byttedyr tilbake til hiet, men fortærer det der hun dreper det. Etter et par måneder flytter mora ungene med seg til byttedyrene, og ungene begynner nå å spise fast føde. De fortsetter å die fram til de er 5–6 måneder gamle. Ungene følger mer og mer med på morens daglige vandring utover høsten. Melketennene blir skiftet ut med permanente hjørnetenner når ungene er ca. seks måneder gamle. Fra denne alderen kan ungene av og til delta i jakten. Det er mora som står for det aller meste av jakten utover vinteren. Som regel splittes familiegruppene opp etter brunsttiden. Da er ungene store nok til å klare seg på egen hånd. Tidspunktet for når ungene forlater sin mor kan variere fra februar til mai. Gaupeunger kan vandre langt fra sine føderer. Hanngauper vandrer generelt lengre bort fra oppvekstområdet enn hunngauper, og hunngauper etablerer seg ofte i nærheten av oppvekstområdet. Den lengste registrerte spredningsavstanden hos radiomerkede gauper innehar imidlertid ei hunngaube som gikk 550 km i luftlinje fra Sarek i Norrbotten til Selbu i Nord-Trøndelag. Spredningsmønsteret hos gaupe i Skandinavia er antagelig i stor grad utviklet for å unngå innavl snarere enn for å unngå ressurskonkurranse. Som hos de fleste viltarter, er dødeligheten hos gaupe størst det første leveåret. Rundt halvparten av ungene dør i sitt første leveår. Dette varierer sterkt mellom år og mellom områder. Enkelte år får veldig få hunner fram unger, mens andre år overlever nesten alle. Det er også høy dødelighet det andre leveåret når de unge gaupene skal ut å finne seg eget revir. Hvis en gaupe overlever de to første leveårene, har den gode sjanser til å kunne bli flere år. De eldste kjente viltlevende gauper har blitt hele 17 år. Voksne gauper blir sjelden så gamle, og dør heller av andre enn naturlige årsaker. Den vanligste dødsårsak for unger er jakt og påkjørsler, men de kan også dø av sult, bli drept av rovdyr eller parasitter, eller dø av sykdom. Blant voksne dyr er de aller fleste dødsårsaker menneske relaterte. Forskning viser at jakt er den klart viktigste dødsårsak for gauper i Norge. Selv om de fleste gauper blir skutt på lovlig vis, så forekommer det også kryptskyting. Forskning på radiomerka dyr både i Sverige og Norge viser at i enkelte områder kan det ulovlige jaktuttaket være høyt.

AREALBRUK

Gaupa er en ensom jeger som går for seg selv mesteparten av året. Hanner og hunner kan møtes enkelte ganger gjennom hele året, men brorparten av møter skjer under parringstida. Gaupa er en revirhevdende art, noe som betyr at voksne dyr forsvaret revir mot andre av samme kjønn, mens det er stor overlapp mellom områdene til hunn- og hanndyr. Gaupa befinner seg på toppen av næringskjeden. Dette innebærer at de må vandre over forholdsvis store områder i søk etter mat. De siste ti årene har skandinavisk gaupeforskning vist at størrelsen på revirene varierer voldsomt med hvor du er i Skandinavia. I de "rådyr-rike" delene i sørlige deler av Skandinavia kan hunngauper bruke revir ned mot 2-300 km² og hanner 5-600 km². I Finnmark og Troms kan hunngauper benytte revir på mer enn 2000 km², mens hanngauper kan vandre i områder på mer enn 4000 km²! Dette tilsvarer et areal større enn Østfold fylke.

GAUPE – en effektiv jeger!

Gaupa bruker i gjennomsnitt
TRE DØGN på å fortære et rådyr.

GAUPE OG BYTTEDYRENE

EN EFFEKTIV JEGER

Kattedyr betegnes ofte som de mest effektive jegerne blant pattedyrene. Gaupa er en spurtjeger. Den smyger seg ubemerket inn på sitt bytte, og angriper med korte sprang for så å avlive byttet med et strupebitt. Et forskningsprosjekt i Hedmark på 90-tallet fant at vellykkede jaktforsøk på rådyr i gjennomsnitt innebar jag på 30 meter, selv om jag på opp mot 100 meter forekom. Det samme studiet viste at 6 av 10 jaktforsøk på rådyr var vellykket. Jo nærmere gaupa er når den begynner sitt fangstforsøk, jo større er sjansen for at den lykkes. Ikke overraskende er mye løs snø en fordel når gaupa jakter rådyr, men virker mot gaupa når den jakter hare. Vi vet samtidig at de mest effektive jegerne er hunngauper med unger. Disse ligger langt over gjennomsnittet når det gjelder fangstsuksess for rådyr, hare og skogsfugl. Når gaupa angriper større byttedyr, som f. eks. rådyr, rein eller sau, biter den i regelen over strupen. På denne måten kveles byttedyret effektivt. Spor etter hjørnetennene er vanskelig å tyde, og derfor må man som regel flå kadaveret for å se disse. Andre rovdyr, som ulven, kan også bite i strupen, men river mer opp.

Gaupa foretrekker sjeldrept ferskt kjøtt og hamstrer ikke. Den kan spise frossent kjøtt, og spiser til og med åtsler om det kniper. Det vanlige mønsteret er at gaupene fortærer hele byttedyret. Hvis de ikke blir forstyrret vil de besøke et drept stort byttedyr en til flere ganger i de etterfølgende døgnene fram til de forlater kadaveret for godt. I gjennomsnitt bruker gaupene 3 døgn på å fortære et rådyr, 2 døgn på en tamrein eller en sau, mens småvilt foræres i løpet av noen timer. Det er imidlertid mye variasjon avhengig av størrelsen på byttedyr, art og kjønn til gaupa. Hunngauper med unger på vinterstid spiser naturlig nok byttedyrene fortere enn enkeltgauper. Det hender at hanngaupene "sløser" mer med maten enn hunngauper. Eksempelvis benytter hunngauper med unge i gjennomsnitt mer enn tre døgn på en rein eller en sau, mens en hanngaupe i gjennomsnitt benytter halve tiden. Et drept hjortevilt er også en attraktiv ressurs for mange åtseletere, være seg pattedyr, fugl eller insekter. Gaupene dekker derfor ofte til kadavrene med snø eller vegetasjon for å forsinke åtseleternes ankomst og minsker tap av kjøtt til insekter.

MATSEDELEN

I det sørskandinaviske skogs- og kulturlandskapet er rådyr det viktigste byttedyret. Er rådyr det eneste tilgjengelige hjorteviltet, utgjør rådyr mer enn 80 % av kjøttinntaket om vinteren og mer enn 60 % om sommeren. Hjorten er et viktig byttedyr for gaupa i noen av de store dalførene i Sør-Norge, og det er da særlig hanngaupene som dreper hjort. En stor andel av hjortene som drepes er kalv, men gitt de rette terreng og snøforholdene kan gaupene også drepe voksne hjorter. Villrein forekommer også i dietten i de områder, og i de perioder på året, reinen beiter under skoggrensa. Hare, skogsfugl, bever og smågnagere står også på menyen, og verken rødrev eller mår skal føle seg trygge når gaupa er i nærheten. Om sommeren er store mengder frittgående sau tilgjengelig for gaupa i mange områder i Norge, og naturlig nok spiser gaupa sau. I områder med lite rådyr og mye sau, som i de nordlige dalførene i Buskerud og Telemark, er sau faktisk det dominerende byttedyret om sommeren. Andelen sau i dietten minker med økende tetthet av rådyr. I tamreinområdene i nord står tamrein øverst på menyen. Hvor ofte gaupene dreper rein varierer avhengig av tilgang på rein, sesong og kjønn på gaupa. Voksne hanner på sommeren dreper rein oftest. En stor andel av reinene drept av gaupa er kalver. Gauper i nord uten tilgang på rein på vinteren overlever på småvilt som hare, rype, rev og skogsfugl.

RÅDYR – favoritten til gaupa!

EFFEKTEN PÅ BESTANDER AV RÅDYR

Skandinavisk forskning har et godt bilde av hvordan gaupa påvirker bestander av rådyr. Effekten av gaupe på bestander av rådyr avhenger i stor grad av tettheten av gaupe, tettheten av rådyr og i hvor stor grad voksne rådyr drepes. I ordinær predator-byttedyrteori er det vanlig å anta at rovdyrenes drapstakt – altså hvor mange byttedyr som drepes innenfor et gitt tidsrom – øker med økende byttedyrtetthet opp til et metningsnivå. Denne sammenhengen kalles en funksjonell respons, og spiller en svært sentral rolle når det gjelder å forstå et rovdyrs innvirkning på byttedyrbestanden. Analyser av gaupenes drapstakt på rådyr på Østlandet viser at gaupa når dette metningsnivået ved lave rådyrtettheter, og at antallet rådyr drept pr tidsenhet (drapstakten) øker relativt lite utover dette. For enslige gauper ligger dette metningsnivået på ca. 10 rådyr pr 100 dager, mens det for en hunngaue med unger ligger på ca. 16 rådyr pr 100 dager. Gaupa har derfor en relativt stor innvirkning på byttedyrbestanden ved lave byttedyrtettheter. I rovdyr-byttedyrteori er det også vanlig å anta at rovdyrenes bestandstilvekst er relatert til hvor mange byttedyr de konsumerer. Gaupas bestandsvekst i våre skoger er imidlertid først og fremst bestemt av vedtatte bestandsmål, og gaupebestanden vil ikke tillates å øke i takt med tilgjengeligheten av byttedyr. Studier av bestandsdynamikken til rådyr på Østlandet bekrefter dette mønsteret. De viktigste dødsårsakene til alle kjønns- og aldersklasser av rådyr viser seg å være jakt og predasjon av gaupe og rev. I motsetning til rødrev som tar mest rådyrkalver, skiller ikke gaupa

mellom kjønn eller aldersklasse når den tar et rådyr. Gaupas predasjonstrykk er størst i de mest marginale områdene, og minket med økende tetthet av rådyr, mens rødrevens predasjonstrykk på rådyrkje økte med økende tetthet av rådyr. Dersom man sammenlikner dødelighet som skyldes henholdsvis gaupe og rådyrjegere i de ulike delene av studieområdet, finner man at det er gaupa som dominerer i de mest marginale områdene, mens jaktdødeligheten overgår dødelighet som skyldes gaupe i de mer rådyrtette områdene. I all hovedsak ser det ut til at kombinasjonen av gaupepredasjon og høyt jakttrykk går dårlig sammen, med det resultat at rådyrbestanden reduseres dersom man ikke tar hensyn til den firbeinte jegeren. I de helt marginale områdene kan man oppleve at gaupa tar ut det meste av tilveksten, men i de fleste områder vil det fortsatt være rom for rådyrjakt – men avskytingen bør tilpasses at det er flere enn jegerne som ønsker å forsyne seg av rådyrbestanden.

Sett opp **VILTKAMERA** på rådyr som gaupa har drept, så vil du fort få en god oversikt over gaupene i ditt område. Denne gaupa kom tilbake kun en time etter at kameraet var hengt opp.

FORVALTNING OG LOVVERK

Rammene for den løpende rovviltforvaltningen er lagt gjennom flere påfølgende politiske prosesser og vedtak i Stortinget. Stortinget har hatt flere stortingsmeldinger om rovvilt på sitt bord (St. meld. nr. 27 (1991–1992), St. meld. nr. 35 (1996–1997) og St. meld. nr. 15 (2003–2004) Rovvilt i norsk natur). I juni 2011 behandlet Stortinget et representantforslag (Dokument 8: 163 S (2010–2011)) fremmet av representanter fra alle de politiske partiene på Stortinget. Forslaget, som blir omtalt som "rovviltforliket", ble vedtatt av Stortinget 17. juni 2011, og danner sammen med behandlingen av "Rovvilt i norsk natur" rammene for norsk rovviltpolitikk. Rovviltforliket slår fast at "norsk rovviltforvaltning skal skje innen rammen av bestemmelsene i naturmangfoldloven og Stortingets behandling av denne, Bernkonvensjonen og den todelte målsettingen etter rovviltforliket i 2004, og den videre oppfølging av dette. Videre legges det vekt på at den regionale myndigheten i rovviltforvaltningen skal styrkes. Den todelte målsettingen innebærer at hensynet til å sikre overlevelse av alle de store rovviltartene i norsk natur skal kombineres med å ivareta landbrukets og tamreininteressenes bruk av utmarksområder.

ROVVILTFORSKRIFTEN

Den vedtatte nasjonale rovviltpolitikken er nedfelt og konkretisert i forskrift om forvaltning av rovvilt. Forskriften inneholder blant annet bestemmelser om forvaltningsmodellen med de regionale rovviltnemndene, om fordeling av de nasjonale bestandsmålene for de fire store rovdyrene, forvaltningsplaner, myndighet og jakt- og fellingsformer. I henhold til naturmangfoldloven og villloven er alle viltarter fredet med mindre det er åpnet for høsting og fastsatt jakttid for dem. Gaupe er en jaktbar art og jakttiden fastsettes i forskrift om jakt-, og fangsttider samt sanking av egg og dun. Samtidig må man være oppmerksom på at gaupe er fåtallig og krever forvaltningsmessige tiltak for å sikre overlevelsen. Jerv, bjørn og ulv er i utgangspunktet fredet. Ut fra disse artenes skadepotensiale og ut fra Stortingets vedtak om å forvalte de store rovdyrene slik at man ligger nærmest mulig de vedtatte bestandsmålene, inneholder rovviltforskriften bestemmelser om lisensfelling og kvotejakt. Fellingsperioden for den enkelte art framgår av rovviltforskriften for ulv, bjørn og jerv, mens den for gaupe ligger i jaktidsforskriften som revideres hvert femte år fra DN.

REGIONALE ROVVILTNEMNDER

Landet er delt inn i åtte regionale forvaltningsområder for store rovdyr. Grensene for rovvilt-regionene er slik: **Region 1:** Sogn og Fjordane, Hordaland, Rogaland og Vest-Agder; **Region 2:** Aust-Agder, Telemark, Vestfold og Buskerud; **Region 3:** Oppland; **Region 4:** Akershus, Oslo og Østfold; **Region 5:** Hedmark; **Region 6:** Nord-Trøndelag, Sør-Trøndelag og Møre og Romsdal; **Region 7:** Nordland; og **Region 8:** Troms og Finnmark.

De åtte regionale rovviltnemndene har hovedansvaret for forvaltningen av rovvilt innenfor hver sin region. Nemndene oppnevnes av Miljøverndepartementet blant representanter fra Fylkestinget og Sametinget i de enkelte regionene. Rovviltnemndene har utarbeidet forvaltningsplaner for rovvilt som ligger til grunn for rovviltnemndenes virksomhet. Nemndene har også, ansvaret for forebyggende og konfliktdempende virkemidler i regionen, samt for de ulike jakt- og fellingsregimene når de regionale bestandsmålene for den enkelte rovviltart er oppnådd. For bjørn er dette ytterligere nyansert. Sekretariatet for rovviltnemnden er lagt til et fylkesmannsembete innenfor regionen. Det er en forutsetning at rovviltnemnden utvikler gode rutiner for kommunikasjon og samarbeid med både organisasjoner, kommuner, fylkeskommuner og fylkesmenn innenfor sin region.

Rovviltnemnden har myndighet til å fatte vedtak om kvote for felling når bestanden av den enkelte art ligger over de nasjonalt fastsatte bestandsmålene for regionen. Unntaket er bjørn der rovviltnemndene får myndighet når antall ynglinger på nasjonalt nivå er 10 eller mer selv om det nasjonale bestandsmålet er 13 ynglinger.

Rovviltnemndens vedtak skal bygge på den regionale forvaltningsplanen for rovvilt, data om biologiske og bestandsmessige forhold gitt av nasjonalt overvåkningsprogram for rovvilt, og om skade- og konfliktsituasjonen. Irregulær avgang av rovvilt belastes den kvoten som er bestemt av rovviltnemnden.

FORVALTNINGSREGION	BESTANDS- MÅL	BESTANDSSTATUS (FØR JAKT)			
		2010	2011	2012	GJENNOMSNIITT
Region 1 (Sogn og Fjordane, Hordaland, Rogaland og Vest-Agder)	-	0	0	1	0,3
Region 2 (Aust-Agder, Telemark, Buskerud og Vestfold)	12	17	14,5*	16	15,8
Region 3 (Oppland)	5	4	4,5*	5,5*	4,7
Region 4 (Østfold, Oslo og Akershus)	6	9	6	5*	6,7
Region 5 (Hedmark)	10	9	11	6,5*	8,8
Region 6 (Møre og Romsdal, Sør-Trøndelag og Nord-Trøndelag)	12	20	18	14*	17,3
Region 7 (Nordland)	10	6	8,5*	8*	7,5
Region 8 (Troms og Finnmark)	10	15	11,5*	13*	13,2
Hele landet	65	80	74	69	74,3

* Forvaltningsregionen deler en familiegruppe med en annen region.

LISENSFELLING OG KVOTEJAKT AV GAUPE

Rovviltforliket understreker at gaupebestanden primært skal reguleres ved ordinær jakt, det vil i hovedsak si kvotejakt. Forskrift om forvaltning av rovvilt åpner for muligheten til lisensfelling av gaupe i tillegg til kvotejakt og kvotefri jakt på gaupe. Med kvotejakt menes ordinær jakt på et bestemt antall individer av en viltart, der kvoten er fastsatt av offentlig viltmyndighet. Ordinær kvote- og kvotefrijakt er tillagt grunneierretten. Kvotejakt på gaupe er ordinær jakt med hjemmel i viltloven i den forstand at jakten utøves på en art som oppfyller naturmangfoldlovens jaktbarhetskriterier. Det skal særlig legges vekt på om arten produserer et høstingsverdig overskudd, og om den har ressursbetydning. I tillegg skal det legges vekt på jakt- og fangsttradisjon i vedkommende område, og på den skade viltet gjør.

I områder hvor det ikke er fastsatt bestandsmål for gaupe, kan det åpnes for kvotefri jakt. Ved kvotejakt og lisensfelling benyttes ordinære jegere og jaktmetoder. Bestandene av ulv, jerv og bjørn er av en slik størrelse at de ikke oppfyller naturmangfoldloven og viltlovens kriterier for å åpne for jakt. Fellingskvotene for disse artene settes ut fra artenes skadepotensial og ut fra hensynet til de bestandsmålene som Stortinget har vedtatt. I motsetning til bjørn, jerv og ulv, har gaupe fastsatt jaktid i viltlovens jaktidsforskrift. Rovviltnemndene fastsetter årlige fellingskvoter for kvotejakt på gaupe. Rovviltforskriften åpner også for lisensfelling av gaupe. Forvaltningen skal være differensiert slik at hensynet til gaupebestanden og de fastsatte bestandsmålene og hensynet til beitebruk vektlegges forskjellig i ulike områder. Jaktiden for gaupe er fra 1. februar t.o.m. 31. mars. Utover det som framgår av rovviltforskriften/ jaktidsforskriften kan de regionale

rovviltneemndene fastsette en kortere jaktid dersom særlige forhold tilsier det. Videre skal rovviltneemndene fatte vedtak om avgrensning av fellingsområder, antall dyr som kan felles med eventuell fordeling på kjønn og alder, samt hvorvidt bestemte typer dyr skal være unntatt. Videre kan neemndene også sette nærmere vilkår for gjennomføringen av jakta da i samsvar med de regionale forvaltningsplanene. For å unngå for stor avskyting av hunndyr, vil det som en hovedregel benyttes egne hunndyrkvoter, som sikrer en bedre kontroll med den reproduserende del av bestanden. Kvoter kan også evt. deles opp med en kvote ved jaktstart og en reservekvote for å redusere faren for overskyting.

For gaupe kan rovviltneemndene sette av egne områder for kvotefri jakt i forbindelse med sitt årlige vedtak om kvotejakt på gaupe. Det kan bare åpnes for kvotefri jakt på gaupe så lenge dette kan skje innenfor rammen av det nasjonale bestandsmålet for regionen. Dersom det årlig settes av områder til kvotefri jakt på gaupe forutsettes det at bestandsmålet for regionen kan nås i de andre delene av regionen, og at områder med kvotefri jakt på gaupe er områder der det normalt ikke opptrer gaupe i ynglende bestander. Det forutsettes videre at rovviltneemnden gjennom sine årlige vedtak om kvoter og eventuelle områder for kvotefri jakt på gaupe bidrar til en størst mulig grad av forutsigbarhet for berørte næringsinteresser. Dette innebærer at områder for kvotefri jakt på gaupe innenfor en region bør være relativt stabile fra år til år.

Rapportering, meldeplikt og undersøkelser av felte dyr

Gaupejegere som jakter med rifle skal ha med dokumentasjon på gyldig skyteprøve under felling. Jegeren må forholde seg til vedtak og vilkår fattet av den regionale rovviltneemnden i den regionen gaupejakta skal finne sted. Alle som deltar i gaupejakta plikter å holde seg oppdatert om kvotens størrelse, gjenværende kvote og eventuelle andre begrensninger for jaktutøvelsen. Felling eller forsøk på felling av gaupe skal umiddelbart meldes til fylkesmannen og andre som det er bestemt i vedtak om skadefelling eller kvotejakt, eller ved utstedelse av lisens. Jegeren skal fremvise felt dyr for Statens naturoppsyn for umiddelbar kontroll, merking og prøvetaking av biologisk materiale. Likeledes skal han/hun kunne påvise fellingssted etter anmodning fra Statens naturoppsyn, politiet eller fylkesmannen/lisensutsteder. Den som feller gaupe plikter vederlagsfritt å innlevere skrotten til vitenskapelige formål på slik måte som det bestemmes i vedtak om skadefelling eller kvotejakt, eller ved utstedelse av lisens. Jeger eller preparant plikter å innlevere skrotten innen 1. juni. Dersom felt rovvilt først leveres til preparant, skal dette gjøres innen 1. mai.

PRAKTISK GAUPEJAKT

Historisk har gaupe vært hardt beskattet gjennom jakt. Dette på grunn av høye skuddpremier og gode skinnpriser. Den ble jaktet med hund, på drev og ved forfølgingsjakt der en rett og slett prøvde å trøtte ut gaupe. Vanlige jaktformer i dag er jakt med hund eller folk på sporet. Sporerne driver gaupe mot postrekker som er satt ut på forhånd. Ellers blir jaktformer som posteringsjakt på kadaver eller krysningspunkter, smygjakt/oppsporingsjakt og båsfangst brukt i større eller mindre grad.

Gaupe er et utrolig krevende vilt å jakte på. Skarpe sanser og en egen evne til å forutsi jegernes bevegelser gjør gaupejakt til en svært krevende jakt. En gammel gaupejeger fra Jämtland sa det en gang slik: "Elg, bjørn, jerv eller ulv de løper bare. Gaupe den tenker seg godt om først..." Han mente at gaupejakta var den vanskeligste jakta vi har, og det var akkurat derfor han likte den så godt.

JAKTFORMER

Til jakt på gaupe kan en bruke mange ulike jaktformer. Her følger en kort presentasjon av noen aktuelle jaktformer.

Båsfangst

Båsfangst egner seg spesielt godt i områder med lite snø eller som er vanskelig tilgjengelig. Mange steder er det så bratt og ulendt at vi som jegere ikke har sjans til å følge etter ei gaupe.

Slike steder kan en bås stå på kjente trekkruiter eller krysningspunkter som er tilgjengelig og fange godt. Bås kan også være svært aktuelt i områder der sporsnøen er veldig usikker og du ikke får muligheten til hverken å ringe inn eller spore gaupa. En bås fanger uansett vær og føreforhold.

Det viktigste ved fangst av gaupe er at båsen plasseres på rett sted. Det vil si et sted hvor gaupene ofte passerer. Den sikreste måten å finne ut det på er å spore gaupe når det er snø. Viltkamerateknologien tas også mer og mer i bruk og gir gode muligheter til å lokalisere bevegelsesmønster hos gauper. Voksne kjønnsmodne gauper fra to år og eldre har egne revir som bare til en viss grad overlapper med andre voksne gauper av samme kjønn. De beste fangstplassene blir derfor der flere slike revir grenser mot hverandre. Slike plasser oppsøkes ofte av gaupene som skal markere sine revir.

Den eksakte plasseringen av båsen er lettest å finne i bratt terreng. Gaupa velger som regel den letteste veien, så naturlige passasjer innunder berg og gjennom kløfter, er aktuelle. Gamle hesteveier og traktorveier i bratt terreng brukes også ofte av gauper. Båsen skal plasseres slik at det er lettere å gå gjennom enn rundt. Der hvor det ikke finnes naturlige avgrensninger i terrenget er det en fordel å sette opp ledegjerder på sidene av båsen, for å styre gaupene inn mot dem. Disse kan lages av småtrær og kjerr eller nettinggjerder brukt for husdyr, og de kan godt være flere hundre meter lange om nødvendig. Det er nesten umulig å lage gjerder som "stenger" gaupene med tanke på den evnen de har til å klatre og hoppe. Likevel medfører et ledegjerde at det er lettere å følge dette enn å klatre over. Generelt er ikke gaupene så veldig skeptiske til å gå gjennom båsen når de kommer dit. Det er for eksempel mye lettere å få en gaupe enn en rev til å gå inn i båsen.

Andre aktuelle steder å plassere gaupebåsen på er inntil veggene på gamle uthus, låver som før ble brukt til utmarkslåtter og hus på fraflyttede steder i skogen. Også mindre bruer/klopper over vassdrag kan være aktuelle om de er store nok og solide nok til å plassere en bås på, og ellers lite brukt på denne årstida. De fleste gauper, nysgjerrige som de er, må innom slike bygninger, og finnes det åpninger går de gjerne inn.

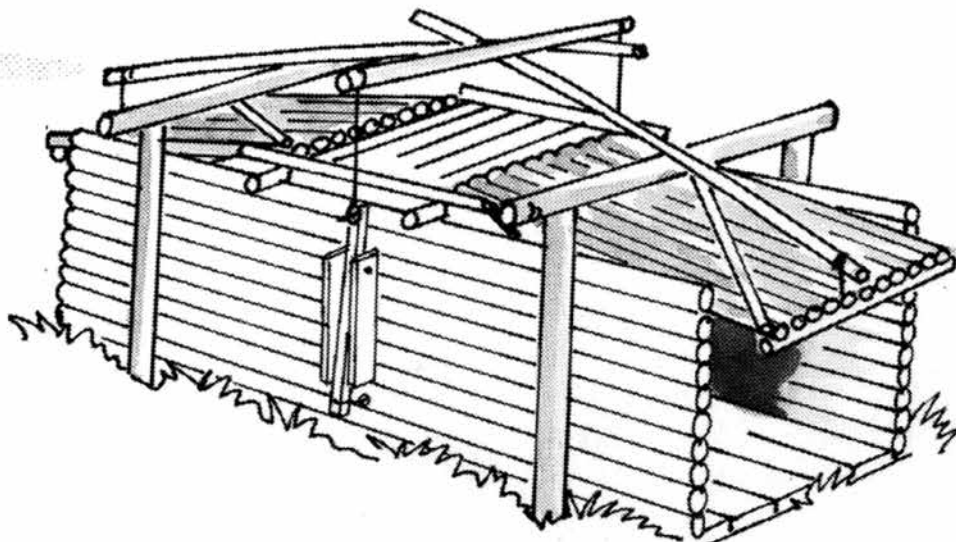
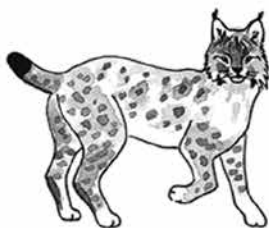
Ofrer du noen dager med sporing av gaupe på gammel snø vil du etter hvert finne de aktuelle plassene. Da de fleste gaupebåsene er lite flyttbare, er det viktig å finne en bra plass, før båsen bygges på stedet eller blir transportert dit.

Selv om man aldri skal si aldri når det gjelder gaupe, er det ytterst sjelden du lykkes med å lokke dem inn i båsen ved hjelp av åte. Da er det bedre å henge opp ting i båsen som gjør gaupa nysgjerrig. Det har blitt prøvd ulike saker som utstoppede harer, selvlysende øyne og andre fantasifulle ting, men en fuglevinge gjør også nytten. Alt etter beliggenhet, er det også en god ide å henge opp fjær eller evt. skinnfeller (med hår på, fra f. eks. hjortedyr) som dingler fra en kvist i nærheten. Dette kan lokke inn gauper fordi de er oppmerksomme og nysgjerrige på bevegelser.

Gaupeurin er likevel absolutt det beste for å lokke ei gaupe inn i båsen. Fordi gaupeurin er en del av revirmarkeringen, medfører lukta av urin inne i båsen som står i nærheten av revirgrensa at de fleste gauper vil gå inn for å undersøke. Gaupeurin kan man skaffe seg gjennom å plukke opp markeringene i snø og putte i en (tett) plastpose. Har du tilgang til ei død gaupe, kan man benytte muligheten til å tømme urinblæren og få det over på en flaske. Noen varianter fås også kjøpt på flaske.

Kun **GODKJENT BÅS** kan brukes til gaupefangst.

VÄRMLANDSK TUNNELFELLE

kan brukes til gaupefangst. Men er den av den gamle typen i rundvirke som på tegningen, må den kles innvendig med heldekkende materiale.

Utløsermekanismer i fangstbåser aktiviseres enten av snorutløser som et åte er festet i, snubletråd eller trampplata. Flere erfarne fangstmenn mener sistnevnte er best. Det kan være vanskelig å få gaupa til å sette tennene i et åte og snubletråd kan de trå over. En liten høydott eller noe tørt gress som legges oppå trampplata med noen dråper gaupeurin i, gir som regel fangst om gaupa går inn. Trampplata kan gildres på ulike måter. Noe som har vist seg å fungere er at trampplata lages litt smalere enn fella innvendig. Trampplata hengsles fast innvendig i båsens ene vegg 5-10 cm over gulvet og på motsatt side av trampplata festes en wire som løper gjennom et plastrør i båsveggen og festes i utløsermekanismen. Det kan også være en fordel å bygge tak over båsen slik at snøfall og værromslag ikke fører til at utløsermekanismen og lukene fryser fast.

Tilsynet med båsen skal som nevnt tidligere gjøres to ganger daglig og du skal se lukene på båsen med egne øyne. Tenk på dette ved plasseringen av båsen, slik at du kan se båsen på god avstand. Da slipper du å trække helt bort og sette lukt rundt båsen. Kikkert er lov å bruke så det kan gjøres på forholdsvis god avstand, 60-70 meter eller mer er gjerne en god avstand.

Gauper er ganske nysgjerrige, men lærer fort. I forbindelse med forskningsprosjektet på gaupe i Hedmark fanget feltnmannskapet gaupe i fotsnarer inntil rådyrkadaver som gaupa hadde tatt, mindre enn en halvtime etter at snarene var lagt ut. Gauper som ble fanget ved kadaver, gikk ikke tilbake til disse dersom de merket at det hadde vært folk der. Under ordinær fangst er ikke dette noe stort problem. Derimot vil gauper som en eller annen årsak blir sluppet ut av en bås, svært sjelden gå i en bås igjen. Og den går aldri i samme bås igjen.

Som ved all annen fangst ligger det mye forberedelser bak for å kunne lykkes. Ved gaupefangst er det som nevnt avgjørende for resultatet at båsen står på rett sted. Den kunnskapen kan du verken lese eller kjøpe deg til. Du må ut og spore!

Lokkejakt

En lite prøvd jaktform er lokkejakt. Under brunsten lokker gaupene på hverandre og det kan høres langt en stille natt i mars. Unger som blir skilt fra mora under jakt, finner også sammen igjen om natten ved hjelp av lokking. Det er ikke lett å forklare hvordan ei gaupe skriker under brunsten, men det høres ut som en mellomting mellom rev og katt når de er i parringshumør. Mellom gaupemora og ungene brukes tynne plystrellyder, ikke ulikt rovfugl.

Ulike lokkefløyter til rev som etterligner dødsskrik fra hare, fugl eller rådyr har vist seg også å kunne fungere på gaupe. Det skjer en og annen gang at jegere som sitter og lokker rev får seg en overraskelse når det er ei gaupe kommer smygende mot posten i stedet. Dette er en jaktform som kan ha et stort potensiale.

Smygjakt

Enkelte jegere har spesialisert seg på å spore opp gaupa i dagleie og skyte den der. Dette krever, foruten sporsnø og svært god lokalkjennskap, også bruk av kikkert og stor tålmodighet. Når du har funnet ferske spor følges disse til det aktuelle dagleieområdet. Da gaupa som regel ligger slik at den kan følge med sporene sine må du ikke gå direkte i dem, men slippe deg ut på siden. Det er en stor fordel å vite om de vanligste dagleiene gaupene bruker. Du bør stoppe ofte og bruke kikkerten flittig.

Bruk av **KIKKERT** kan være et godt hjelpemiddel for å oppdage gaupa i dagleie.

Jaktformen fungerer best i småkupert terreng med trange og bratte daler og glissen vegetasjon. Der kan du sitte på avstand og bruke kikkerten på sporene inn til dagleie og ha muligheten til å smyge inn på skuddhold.

Posteringsjakt

Postering ved ferske kadaver tatt av gaupe kan være effektivt. Finner du et nylig drept kadaver av et litt større byttedyr, så kommer som oftest gaupa tilbake for å spise mer. Vanligvis ligger ei gaupe et par netter eller mer ved et rådyrkadaver eller en rein. Hanngaupene kan ligge noe kortere og familieguppene noe lengre.

Første natta etter at du har funnet kadaveret er som regel den sikreste, men det er eksempler på at gaupene har kommet tilbake opptil ei uke og mer etter det ble drept. Hvis du skulle finne et slikt, er det en fordel å røre minst mulig på kadaveret og unngå å sette lukt i området rundt. Du må så finne deg en post i nærheten der du har oversikt over kadaveret. Sett deg slik til at det minst mulig sjans for at gaupene oppdager deg. Skulle kadaveret ligge slik at det er umulig å postere ved, er det fortsatt mulig å dra det med seg til mer egnet sted. Det minsker nok sjansene for å lykkes, men det er mange eksempler på at gauper følger etter hele veien og legger seg til på kadaveret på det nye stedet. Lag gjerne et slepespor med kadaveret

Det hender gauper dukker opp på reveåter under jakta. Det er svært sjelden gauper lar seg fore inn eller bruke åter i større grad hvis ikke det er snakk om morløse unger eller sjuke/svake dyr. Gauper er, som tidligere nevnt, kjent for å like fersk mat. Normalt er de svært dyktige jegere som trenger åter og kadaver i liten grad.

JAKT MED DRIVERE/HUNDER OG POSTER

Dette er nok den jaktformen som passer best i de fleste områder i Norge. Derfor er den også den mest brukte. Sporsnø er helt nødvendig for å drive en effektiv jakt. Som for mye annen jakt er forarbeidet svært viktig. Arbeidet som legges ned rundt organisering, sporing og innringing utgjør forskjellen på suksess og fiasko når jakta tar til.

Først og fremst kreves det store jaktområder for å få til ei effektiv jakt jfr. gaupas krav til store leveområder gjennom året. Størrelsen på leveområdene varierer mellom geografiske områder og mellom kjønnene. Ofte dreier det seg om mange hundretusen mål, i enkelte områder flere millioner mål. Ei gaupe kan også flytte seg veldig langt i løpet av bare ei natt. Vanligvis beveger de seg "bare" 7–10 km pr natt, men enkelte ganger kan de gå både 5 og 6 mil. Det betyr at jaktområder på noen titalls tusen mål er altfor små. Ofte lønner det seg for et jaktlag å få med seg mest mulig areal i en eller gjerne flere kommuner. Det er en stor jobb å skaffe grunneiertillatelser for så store områder, men det er da jakta blir effektiv. Om gaupa går ei natt eller to netter i samme retning, eller om jakta mislykkes, er sjansene da store for at gaupa fortsatt er innenfor jaktområde neste dag, selv om den har flytta seg ei mil. Det gir helt klart større effektivitet i jakta.

En konsekvens av store jaktområder er gjerne at mange jegere deltar i jakta. Det kreves derfor god organisering med klare linjer fra jaktleder ut til alle deltakerne på jaktlaget for å få dette til å fungere bra. Det er en stor fordel å lage lister med navn og telefonnummer for de som vil være med. Står du på lista før jakta starter, så får du bli med. Lista er også veldig fin å kunne gi grunneiere/grunneierlag som sier ja til jakt, og ofte vil de kreve å få en slik liste.

Når en har oversikten over jaktområdet, må organiseringen av sporingsarbeidet fordeles. Sporingsarbeidet er den største og viktigste delen av ei gaupejakt. Det å finne spor tar ofte mye tid. Det er en stor fordel å definere gode sporingsruter som bør sjekkes så ofte som mulig.

DYKTIGE HUNDER er alfa og omega for å lykkes med gaupejakt!

Helst bør det spores hver dag, i hvert fall de dagene det er mulig å se spor. Disse rutene bør selvfølgelig legges der en ofte har sett spor tidligere og lokalkunnskap sier at gaupa går forbi eller der terrenget tilsier at den må passere.

I de større dalførene beveger gaupene seg ofte langsmed dalsidene. Avskjæring av dalsider fra topp til dalbunn er effektivt. Der det er veier opp på toppen, er det selvfølgelig mest hensiktsmessig å legge sporingsrutene fra veien og nedover i dalsiden. Veier som er brøytet er en stor fordel. Det gjør sporingsarbeidet både lettere og mer effektivt, og det gjør større områder tilgjengelig for jakt. Det er svært tidsbesparende å utnytte veier, skiløyper, turstier og lignende når en leter etter spor. Ulempen med å følge disse er selvfølgelig at det ofte finnes mye andre spor i nærheten. Spor etter for eksempel hunder og mennesker vanskeliggjør sporingsarbeidet.

Det er svært viktig at alle som sporer føler seg sikre på hvordan et gaupespor ser ut og kan skille dette fra andre dyrespor. Dette kommer naturlig etter å ha sett en del spor og skaffet seg erfaring. For detaljert beskrivelse av spor, se tidligere i hefte. Sporene kan variere veldig med varierende snøforhold. Det er lurt å være med en erfaren sporer i starten slik at du lærer triksene og hva du skal se etter. Som en hovedregel kan du si at et stort spor (10cm+ i diameter) med lang skrittlengde (ca. 1 m) som flyter høyt i snøen er typiske tegn på gaupespor. De er også svært flinke til å utnytte andre spor for å spare energi når de går. Derfor kan du ofte finne gaupespor i alt fra gamle elgspor og hjortestier, til dine egne trugespor.

Det er også viktig å spre kontaklinformasjon til jaktleder og til folk i lokalområdet. Mange personer er mye ute selv om de ikke er jegere og finner ofte gaupespor. Hvis de vet hvem de kan melde fra til, øker det sjansene for å oppdage ferske spor. Gode rutiner for intern varsling i jaktlaget bidrar til å effektivisere jakta. Når noen finner spor må meldingen gå til jaktleder og han varslar videre ut igjen. Det kan være flere måter å gjøre dette på. Eksempelvis med

TAUSHET ER GULL for post-skytteren, men når gaupa er skutt er det viktig å melde fra mht tildelte kvoter.

varslingslister, der jaktlederen ringer fem personer som igjen ringer sine fem osv. De fleste har mobiltelefon og varslings kan gjøres effektivt med en SMS. Det må opplyses om hva som er funnet og hvor/når en skal samles for den videre jakta.

Det gjelder å finne ferske spor. Desto ferskere de er, desto bedre. Finner dere spor fra siste natt så er mulighetene gode. Har du bare spor som er to netter gamle eller mer, blir jobben med å finne igjen og ringe inn gaupa ofte så stor at du ikke rekker det før dagen er omme. Fersk sporsnø gjør selvfølgelig dette arbeidet mye enklere og både det å finne spor og selve innringingen kan skje raskt og effektivt.

Neste steg er å finne ut i hvilket område gaupa har dagleie. Her er det en fordel å være godt kjent og å vite om de stedene gaupa gjerne har dagleier. Ta det likevel ikke som en selvfølge at den ligger der. Gaupa bør alltid ringes inn før jakta tar til. Som regel må det slås flere ringer før en finner området der gaupa har dagleie. Prinsippet med innringing er at hvis du har et spor inn og ingen ut så har du ei gaupa i ringen. Her det det svært viktig at alle spor inn og ut av ringen blir oppdaget. Er det mye gaupespor inn og ut av ringen er jobben med å ringe inn mye vanskeligere. Dersom du har flere innspor enn utspor så har du ei gaupa i ringen.

Desto mindre ringen er, desto større er sjansene for en vellykket jakt. En bør prøve å unngå å skremme gaupa ut av dagleiet når en ringer inn. Gaupa trykker ofte svært godt hvis den tror at den ikke er oppdaget. Du kan passere svært nærme uten å uroe den. Får du ringen ned mot 1x1 km så er ofte det et veldig bra utgangspunkt. Dette er selvfølgelig avhengig av terrengetypen og antall poster mm. Som en hovedregel trenger en mindre ringer i mer ulendt terreng fordi det tar lang tid å komme fram til dagleiet. Gaupa har alle fordeler med tanke på å ta seg fram i denne type terreng. Blir ringen for stor, får gaupa veldig god tid på seg til å finne på ting som gjør det vanskelig å følge sporet. Ofte klatrer de seg vekk i bergvegger eller annet ulendt terreng. Det finnes også eksempler på at de klatrer islagte fosser, vindfall, over juv eller opp bratte berg.

Utpostering må skje der ringen er gjort, eller veldig nær der den er satt. Ikke fall for fristelsen å flytte postrekka litt nærmere for å gjøre ringen mindre. Ofte kan det være nok til at gaupa blir skremt av dagleie eller at den faktisk ligger mellom der ringen ble gått og postrekka. Utposteringen må også skje så lydløst som mulig. Gaupa er et dyr med svært velutviklede sanser som hører eller ser postskyttene på lang avstand. Den trenger ikke bli skremt av dagleie på grunn av det, men vet da gjerne eksakt hvor hver post sitter og klarer da å smyge seg usett mellom postrekka når drevet tar til. Vær klar over at luktesansen også er god. Mange tror at gaupa ikke bruker denne noe særlig, men får den vinden av postene så har den full kontroll.

Når det avgjøres hvor postene skal sitte så er det flere ting å tenke på. Ofte går gauper innunder eller akkurat på toppen av bergvegger. Steder som dette kan være gode poster. Ellers er det vanskelig å peke ut eksakt hvor gaupa kommer. Sporet inn i ringen kan være en god post, ofte kan gaupa slå en ring rundt den som driver og komme tilbake langs sine egne spor. Den vil som oftest unngå åpne områder, men oppdager den at det ikke sitter poster der så er det mange eksempler på at den går midt over åpne jorder eller hogstflater. I praksis bør en om mulig, ha poster rundt hele ringen.

Da kan jakta ta til. Driverne eller hundeførerne kan da gå inn på sporet og prøve å komme seg til dagleie. Bruk gjerne to eller tre mann på sporet for å kunne sette igjen poster underveis og bytte på jobben med å brøyte løype. Hvis du har med hunder kan det være godt å ha en ekstra jeger til å gå foran å følge sporet mens hundefører går etter. En del hundeførere slipper bare hund på sporet inn i ringen og satser på at hunden gjør jobben. Noen ganger fungerer det fint, andre ganger ikke. For å øke sjansene for et godt resultat er det som oftest lurt å gå helt til dagleie før hundene slippes. Da vet du helt sikkert at gaupa er på beina, og det sikrer deg også mot at hundene kan jage andre dyr. I ulendt terreng hender det også ofte at hundene ikke klarer å komme fram til dagleiet uten hjelp av fører fordi det er for bratt. Uansett om du bruker folk eller hunder på sporet kan gaupa bare gjøre en kort sving og kommer igjen på uttaket. Uttaket er derfor en god post for en av driverne.

Om det er best å bruke hund eller ikke under gaupejakt, er det flere meninger om. Det kan variere fra område til område hva som er mest hensiktsmessig. I de fleste områder vil likevel en god hund være en fordel. Raske hunder med god påhengelighet gjør at gaupa får mindre tid til å tenke seg om og mindre tid til å lokalisere postene. Det øker sjansene for å få gaupa til å komme på post. I tillegg kan postene høre losen hvis det brukes drivende hunder. Dersom en velger bare å gå på sporet med drivere for å dytte gaupa fram, kan en oppleve at gaupa bare går og bukter eller turer foran driverne. Slik kan gaupa holde på i mange timer uten engang å gå ut av ringen. Den får også mye bedre tid til å lokalisere hver enkelt post og finner da gjerne et hull i postrekka der den kan komme seg ut usett. En del steder er det faktisk så bratt og ulendt at det er bedre å bare bruke folk som drivere enn hunder. Hunder kan sette seg fast på fjellhyller som de ikke kommer seg videre fra, og det er nesten umulig å bevege seg i slikt terreng med en hund i bånd. Er terrenget fint og slett skogsterreng, så er fordelene av en hund stor sammenlignet med drivere på sporet. Da vil hunden kunne holde høy fart og kan presse gaupa ut på post eller til ståløs. Vær klar over at gauper like ofte kan stå i ståløs på bakken eller kripe inn i steinurer som at den klatrer opp i trær.

Skulle du være så heldig at hunden jager gaupa opp i et tre og du går innpå for å skyte, så er det noen ting å tenke på. Husk alltid å koble hunden først. Mange hunder går rett i ei gaupe som kommer deisende ned fra et tre. Bare krampetrekningene fra ei død gaupe kan skade hunden stygt. Om gaupa ikke er død når den lander, kan det gå stygt utover hunden og den vil også hindre deg fra å skyte et avlivningsskudd.

TRESATT gaupe.

Vellykket gaupejakt!

Effektivitet er et viktig stikkord under gaupejakt. Hele prosessen som er beskrevet over må skje raskt og effektivt for i det hele tatt å rekke det i løpet av dagen. Jobben med sporingsarbeidet er stor, og tar ofte mange timer før den faktiske jakta kan ta til. Mange bruker nattetimene til å gjøre deler av sporingen, for å få gjort mest mulig klart før det blir lyst. Kan du følge gaupa gjennom natta så bruker du selvfølgelig mye mindre tid før ringen er klar. Vær klar over at selv om gaupa er et nattaktivt dyr, så kan de holde seg i bevegelse langt utover dagen. Spesielt gjelder det hanningauper i brunstperioden.

Har du et godt organisert og effektivt jaktlag som samarbeider bra, og i tillegg gode hunder og hundeførere, så har du veldig gode forutsetninger for å lykkes med jakta.

Hunderaser

Gaupa er en sprinter og kan holde høy fart over korte avstander. Hunder har mye større utholdenhet og derfor vil ofte hunden ta igjen gaupa etter en stund. Klarer hunden å holde presset på ei gaupa over tid, så ender det som oftest i ståløs. Gaupa utnytter terrenget mye bedre enn en hund og er veldig flink til å legge hindringer i veien for hundene. Den klatrer gjerne berg, steinurer og lignende, terreng der gaupa er overlegen hunden. Gaupa tar seg lett fram i løs snø. Hundene synker ofte til bunns. Det gir gaupa et stort forsprang.

Hundene kan deles i to grupper. Drivende hunder, definert som løs på drevet halsende hund og spisshunder, har egenskaper som egner seg godt for å jakte gaupa. Valg av hunderase eller hundetype er ikke enkelt, og avhenger av hvordan jaktområdet ser ut, hvordan jakta utføres og hvor mange deltagere det er på jaktlaget. Uavhengig av hundetype eller rase, så kan en si at egenskaper som er ønsket for en gaupehund, er høy fart og evne til å ta seg raskt fram i terrenget selv om det er mye snø og svært ulendt. Den bør også ha god påhengelighet. Sjansene for å få en ståløs øker desto mindre lyd hunden lager før uttaket. Hunden bør nok også tåle en støyt, og den bør ikke la seg skremme selv om den kommer i nærkontakt med ei gaupa. Under en ståløs på bakken er det ikke uvanlig at gaupa går til angrep på hunden og kan forårsake mindre skader. Det er veldig sjelden at hunder blir alvorlig skadet eller drept av gaupa.

Drivende hunder har som oftest større påhengelighet og er mye mer spornøye enn spisshunder. De har evnen til å følge kalde spor og loser/støter langs sporet. Det gir en fordel til postskytterne. De kan høre losen og dermed få et forvarsel på når gaupa kommer. Samtidig gir det gaupa en fordel fordi den alltid vet hvor hunden er, slik at den kan få opparbeidet seg litt forsprang og finne på ting som hindrer eller sinker hunden. Drivende hunder jobber som oftest med noe lavere fart enn spisshunder. Det betyr at gaupa får litt mer tid på seg, og den må "trøttes" ut over noen kilometer med drev for at det skal bli ståløs. Mange drivende hunder sliter også med å oppdage at gaupa har klatret opp i et tre, og kan bli gående å lete på tap under treet. Evnen til å se opp er ikke en utpreget egenskap hos de fleste drivende hunder, men det kan læres. Når det kommer til å løse tap og komme seg rundt bratte berg eller andre hindringer i terrenget er ofte drivende hunder overlegne spisshunder. Dette kan likevel variere mellom både individer og raser. Noen raser er avlet for "å stå for berg", og det medfører at de ofte blir stående å lose der sporet forsvinner opp berget. De mest brukte rasene er nok ulike støvere. For å finne en god gaupehund er nok individet viktigere enn rase. Det finnes individer i alle raser som har de ønskede egenskapene.

Spisshunder fungerer på en litt annen måte. De bruker overvær mer, har ofte mye høyere fart og evnen til å presse gaupa hardere under losen og det igjen kan resultere i en ståløs enten på bakken eller i et tre. Den har også mye lettere enn drivende hunder for å se opp når gaupa har klatret opp i et tre. De fleste spisshunder er ikke like interessert i kalde spor og mangler den påhengeligheten som drivende hunder har, men de har fordelene av å være helt stille under

forfølgelsen av gaupa. Det gjør at de ofte kommer mye nærmere gaupa, og gaupa får kortere forsprang og mindre tid til å gjøre krumspring for å riste av seg hunden. Spisshunder jager også mer på overvær og kan ta raskeste veien til gaupa i stedet for å følge sporet slavisk. Sjansene for ståløs da er mye større.

Kombinasjonen med en drivende og en spisshund har mange hatt suksess med. Hvis de blir trent sammen og lærer å jobbe sammen, så kan dette være svært effektivt. Den drivende hunden følger sporet og nøster opp tapene. Spisshunden overtar når de får kontakt med gaupa og setter den under press. Spisshunden blir også stående under treet selv om den drivende hunden ikke forstår det. Mange gaupejegere sverger til denne kombinasjonen. Uansett hundetype kan gaupa like gjerne stå på bakken og forsvare seg eller gå inn i ei steinur som å sitte i treet hvis det blir en ståløs. Det er langt fra alle gauper som velger treet som eneste utvei. Uavhengig av om du har gode hunder så er gaupa en mester i å gjøre ting vanskelig både for hunder og jegere. Jakta lykkes sjelden hver gang. Som en oppsummering kan en si:

"I flatt terreng så er en god hund det samme som gaupefelling. I vanskelig terreng øker i hvert fall sjansene. "

Ettersøk

Den som skadeskyter gaupe under forsøk på felling, plikter å gjøre det en kan for å avlive dyret snarest mulig. Vedkommende plikter å forvise seg om påskutt dyr er truffet eller ikke. Det skal ikke gjøres forsøk på felling av nye dyr mens ettersøk pågår. Den som skadeskyter gaupe skal uten opphold underrette fylkesmannen og nærmeste politimyndighet. Fylkesmannen avgjør videre gjennomføring og avslutning av ettersøk. De som har deltatt i forsøket på felling skal uten godtgjørelse bistå forvaltningsmyndighet eller politimyndighet i det videre ettersøk.

En kombinasjon av **DRIVENDE HUND OG SPISSHUND**, kan fungere utmerket under gaupejakta.

ETTERSØK av gaupe krever gode sporingsegenskaper hos både hund og hundefører.

MANGE ULIKE hunderaser kan brukes til gaupejakt. Det virker som de fleste hunderaser "liker" kattelukta godt og kan bli gode gaupehunder.

Om en gaupe blir påskutt under jakt med hund, er det en fordel å få stoppet hunden før den har kommet frem til skuddplassen. I og med at nesten all gaupejakt foregår på snø, er det gode muligheter til å kunne fastslå på skuddplassen om gaupa er truffet eller ikke, og også noenlunde hvor. Gaupene kan ofte legge seg i sårleie bare noen hundre meter fra der de ble påskutt. Er det et stort jaktlag bør postskytterne postere om, mens gaupa får ligge i fred en time eller to, avhengig av hvor mye dagslys det er igjen. Når postene er klare, kan sporingen begynne. Benyttes hund, har du den i bånd i starten. Er terrenget slik at det er lett å komme innpå, vil skytteren ha gode muligheter til å skyte gaupa i sårleiet. Skulle den stikke, slippes hunden. Er hunden rask og av det pågående slaget, vil det i de fleste tilfeller føre til at gaupa enten stopper på bakken eller klatrer opp i et tre ganske umiddelbart.

Dersom gaupa ikke er truffet i vitale områder og den kommer seg forbi både hund og postskyttere, kan den gå langt. Skadeskutte gauper har ofte en tendens til å søke mot svært ulendt terreng, gjerne med grove steinurer eller berghuler som den kan krabbe inn i. Kommer de seg først inn i ei slik steinur, er de omtrent umulig å få ut igjen. Det er viktig å prøve alt for å unngå at det skjer. Raske og gode hunder får som oftest stoppet ei skadd gaupe forholdsvis raskt og kan hindre den fra å komme til nettopp slike områder.

BRUK AV VÅPEN

Forskrift om utøvelse av jakt og fangst av 22. mars 2002, samt endringsforskrift av 16.05.12 regulerer hva som er tillatt å bruke av våpen m.m. under jakt.

Det som har betydning for gaupejakt er:

- Benyttes rifle ved jakt på gaupe og må en ha bestått skyteprøve for storviltjakt, oppnådd NJFFs sølvmerke i elgskyting eller bestått skyteprøve for bjørnejegere når skyteprogrammet er godkjent av Direktoratet for naturforvaltning.
- Under jakt med rifle på rådyr, bever og gaupe eller felling av jerv og gaupe skal det brukes ekspanderende prosjektil og anslagsenergien skal være minst 980 joule (100 kgm) målt på 100 meters avstand, E100.
- Gaupe kan også lovlig felles med hagle.

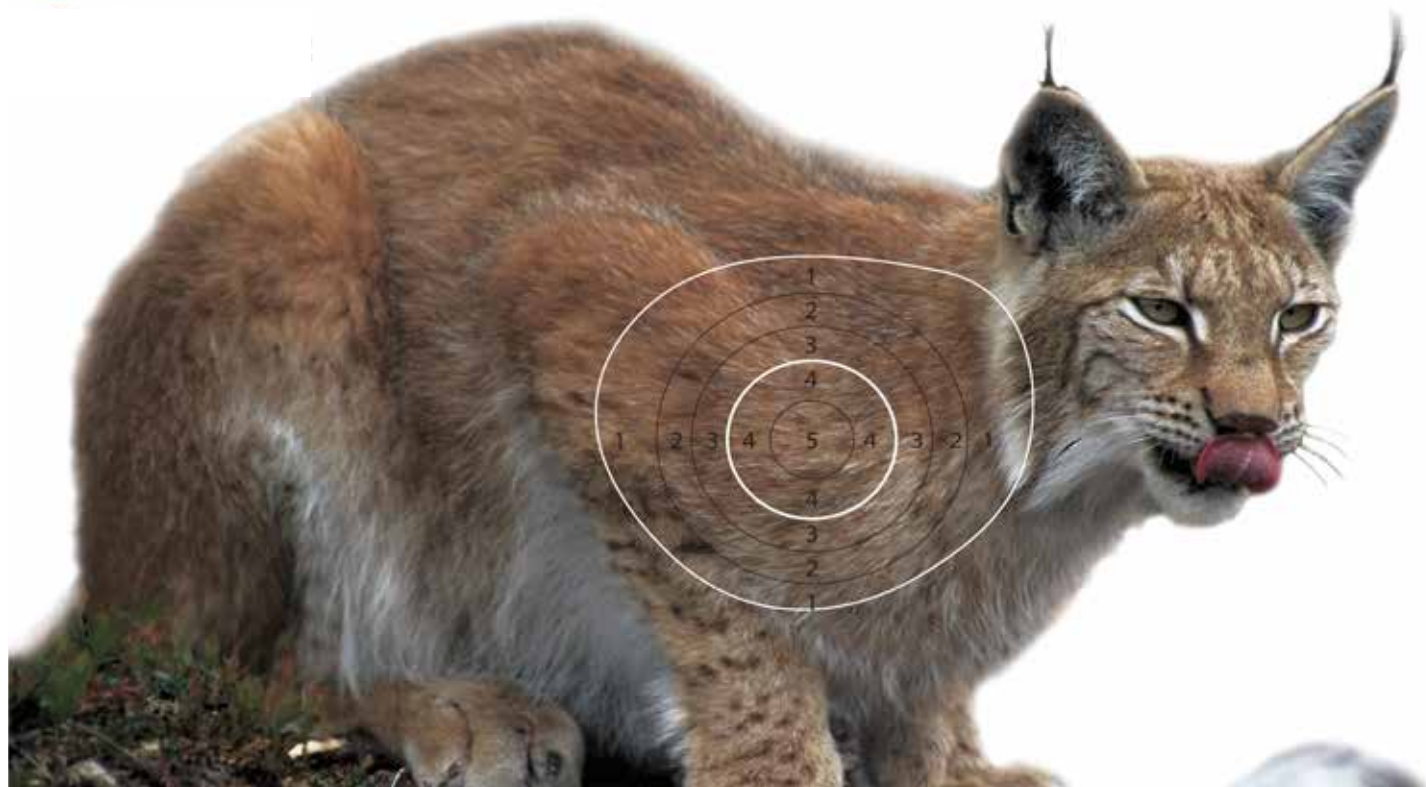
Når det kommer til valg av våpen til gaupejakt, så er det ikke noe enkelt svar på det. Det er vel oftest dine egne preferanser som avgjør.

Kombinasjonsvåpen er ofte vanlig å bruke på gaupejakt. Både kombi og drilling gir muligheten for raske fluktskudd på korte hold med hagle og bruk av rifla på lengre hold. Mange sverger til enten rifle eller hagle. For de som velger det siste så er det svært viktig å ikke strekke holdet ut over anbefalt skyteavstand. Dette kan for mange virke svært fristende, men resulterer bare i stygge skadeskytinger.

Siktemiddelet bør selvfølgelig være tilpasset våpenet som brukes. Avhengig av våpentype og ønsket skyteavstand, bør siktemiddelet velges. Husk at gaupa også er en liten blink. For postskyttere avhenger jo dette veldig av hva slags post skytterne blir tildelt, og kan være vanskelig å avgjøre på forhånd. For hundeførere så er lette, korte våpen som tåler litt juling, et veldig smart valg. Det skal som oftest henge på ryggen gjennom busk og kratt opp og ned stupbratte fjellsider. Dette kan gå ganske hardt utover våpenet. De blir gjerne fulle av snø og nediset gjennom en dag på ryggen i slikt terreng.

Som en hovedregel til de som lurar på hvilket våpen de skal velge, så kan en si at en bør velge det våpenet en liker best til rådyrjakt med drivende hund. Ofte blir skyteavstander og skuddsituasjoner noe i likhet med det. Det kan bli alt fra raske fluktskudd på trange poster til åpne hogstflater.

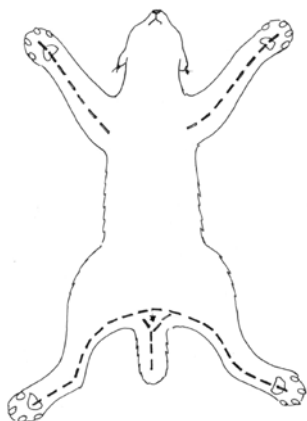
Når det kommer til å skyte ei gaupe ned fra treet, så er det flere ting å tenke på. Mange velger hagle til dette på grunn av sjansene for at kvist er i veien, noe som er smart. Sitter gaupa høyt i ei vanlig furu, så kan det faktisk være over 20 meter opp. Ligger den i tillegg med frambeina under seg som den ofte gjør i et tre, så er effekten av et hagleskudd nedenfra svært dårlig. Noen ganger kan det også være så tett skog rundt treet at eneste mulighet for å få inn skudd er å gå lengre vekk og finne en åpning fra siden. Da blir det fort for langt hold for ei hagle. Det er viktig for deg som gaupejeger å tenke på disse tingene før du velger våpen.

Godkjent **TREFFPUNKT** på gaupe.

BEHANDLING AV FELT GAUPE

Det er en stor fordel å avtale på forhånd hva som skjer med felte gauper når det er flere som jakter sammen. I de fleste tilfeller får skytteren beholde gaupa, men den har også sin verdi i kroner og øre om man selger den for eksempel til en preparant. Da bør det være avklart om denne verdien skal beholdes uavkortet av skytteren eller fordeles mellom jaktlagsmedlemmene. Det samme gjelder også fordelingen av eventuelle skuddpremier. Noen steder krever jaktrettshaver inn en avgift for felte gauper og det bør også være avgjort på forhånd hvem som skal betale den. Det er viktig at alle forhold som kan bli gjenstand for diskusjon og uenighet er avklart på forhånd.

BELGFLÅING av gaupe.

FLÅING

For den som nøyer seg med et skinn på veggen, kan man flå gaupa selv. I likhet med reven kan gaupa belgflås. Det vil si at snittene legges på innsidene av benene og rundt analåpningen og litt ned fra halefestet langs halebeinet. Etter å ha flådd ut potene og bena og løsnet haleskinnet fra halebeinet, dras skinnen nedover mot hodet og over det, som flåes ut til slutt. Skal man gjøre det på "gamle" måten, skal heller ikke potene skjæres opp, men flåes ut hele. Skuddhull bør sys igjen før man salter skinnen og sender det til garving, om en da ikke gjør også det selv. Er man usikker på den prosessen, bør man kanskje ikke starte med sitt "livs" gaupeskin. Et belgflådd og garvet gaupeskin er et dekorativt trofé på veggen. Gaupekjøtt er også spisbart, men de siste årene har en måtte sende inn gaupeskrøttene til NINA i Norge og Statens Veterinärmedicinska Anstalt i Sverige for analyser og forskning, så det har vært lite aktuelt.

UTSTOPPING

Mange av de som feller ei gaupe vil ha den utstoppet og det er da viktig at gaupa i fersk tilstand og uflådd, blir pakket inn i flere lag papir som suger opp blodet før den legges i tett plast og fryses. Skal den sendes med posten til preparanten er det viktig at det gjøres i begynnelsen av en uke uten helligdager, slik at den kommer frem i frossen tilstand. Preparanten ordner resten, men det kan være en ide å sjekke hvordan resultatet av vedkommendes tidligere arbeider er blitt. Å få ei død gaupe til å se levende ut er et kunststykke som ytterst få preparanter i Norden behersker.

FORSKNINGSPROSJEKTET SCANDLYNX

Norsk institutt for naturforskning (NINA) og Sveriges lantbruksuniversitet (SLU) har siden midten på 1990-tallet samlet inn økologiske data på gaupe i en rekke områder i Skandinavia.

Et overordnet mål for prosjektet har vært å samle inn objektiv kunnskap om gaupas økologi i ulike landskapstyper, og dermed bidra til reduserte konflikter og en bærekraftig forvaltning av gaupebestanden i det skandinaviske flerbrukslandskapet. Scandlynx har samlet inn data på arealbruk, sosial organisering, spredning, reproduksjon, overlevelse og predasjonsatferd hos gaupe gjennom oppfølging av mer enn 400 gauper med radio- eller GPS-sendere. I tillegg har prosjektene i Bergslagen og Sørøst-Norge fokusert på populasjonsdynamikken til gaupas viktigste byttedyr, rådyret. De ulike studieområdene gjenspeiler de ulike miljøforhold gaupa lever under i Skandinavia, fra tamreinområdene i nord, via snørrike og "rådyrfattige" Østerdalen, til "rådyr-rike" kulturlandskap i sør. Prosjektet har vært støttet av nasjonal, regional og lokal forvaltning, samt Norges forskningsråd.

Alle kan følge forskningsprosjektet Facebook (<http://www.facebook.com/Scandlynx>) og på nettsiden <http://scandlynx.nina.no/>.

REFERANSER

PUBLIKASJONER

- Andersen, R., Karlsen, J., Austmo, L. B., Odden, J., Linnell, J. D. C. & Gaillard, J. -M. 2007. Selectivity of Eurasian lynx *Lynx lynx* and recreational hunters for age, sex and body condition in roe deer *Capreolus capreolus*. *Wildlife Biology* 13:467-474.
- Andersen, R., Odden, J., Linnell, J. D. C., Odden, M., Herfindal, I., Panzacchi, M., Høgseth, Ø., Gangås, L., Brøseth, H., Solberg, E. J. & Hjeljord, O. 2005. Gaupe og rådyr i Sørøst-Norge. Oversikt over gjennomførte aktiviteter 1995-2004. NINA Rapport 29. 43 pp.
- Andrén, H., Linnell, J. D. C., Liberg, O., Andersen, R., Danell, A., Karlsson, J., Odden, J., Moa, P. F., Ahlqvist, P., Kvam, T., Franzén, R. & Segerström, P. 2006. Survival rates and causes of mortality in Eurasian lynx (*Lynx lynx*) in multi-use landscapes. *Biological Conservation* 131:23-32.
- Bunnefeld, N., Linnell, J. D. C., Odden, J., van Duijn, M. A. J. & Andersen, R. 2006. Risk taking by Eurasian lynx (*Lynx lynx*) in a human-dominated landscape: effects of sex and reproductive status. *Journal of Zoology* 270:31-39.
- Gervasi, V., Nilsen, E. B., Sand, H., Panzacchi, M., Rauset, G. R., Pedersen, H. C., Kindberg, J., Wabakken, P., Zimmermann, B., Odden, J., Liberg, O., Swenson, J. E. & Linnell, J. D. C. 2012. Predicting the potential demographic impact of predators on their prey: a comparative analysis of two carnivore-ungulate systems in Scandinavia. *Journal of Animal Ecology* 81:443-454.
- Herfindal, I., Linnell, J. D. C., Odden, J., Nilsen, E. B. & Andersen, R. 2005. Prey density, environmental productivity and home-range size in the Eurasian lynx (*Lynx lynx*). *Journal of Zoology* 265: 63-71.
- Linnell, J. D., Andrén, H., Odden, J., Liberg, O. & Andersen, R. 2001. Home range size and choice of management strategy for lynx in Scandinavia. *Environmental Management* 27:869-879.

- Linnell, J. D. C., Brøseth, H., Odden, J. & Nilsen, E. B. 2010. Sustainably harvesting a large carnivore? Development of Eurasian lynx populations in Norway during 160 years of shifting policy. *Environmental Management* 45:1142–1154.
- Mattisson, J., Odden, J., Nilsen, E. B., Linnell, J. D. C., Persson, J. & Andren, H. 2011. Factors affecting Eurasian lynx kill rates on semi-domestic reindeer in northern Scandinavia: Can ecological research contribute to the development of a fair compensation system? *Biological Conservation* 144:3009-3017.
- May, R. F., Van Dijk, J. J., Wabakken, P., Swenson, J. E., Linnell, J. D. C., Zimmermann, B., Odden, J., Pedersen, H. C., Andersen, R. & Landa, A. M. 2008. Habitat differentiation within the large-carnivore community of Norway's multiple-use landscapes. *Journal of Applied Ecology* 45:1382-1391.
- Melis, C., Basille, M., Herfindal, I., Linnell, J. D. C., Odden, J., Gaillard, J. -M., Høgda, K. A. & Andersen, R. 2010. Roe deer population growth and lynx predation along a gradient of environmental productivity and climate in Norway. *Ecoscience* 17:166-174.
- Nilsen, E. B., Linnell, J. D. C., Odden, J. & Andersen, R. 2009. Climate, season, and social status modulate the functional response of an efficient stalking predator: the Eurasian lynx. *Journal of Animal Ecology* 78: 741-751.
- Nilsen, E. B., Linnell, J. D. C., Odden, J., Samelius, G. & Andren, H. 2012. Patterns of variation in reproductive parameters in Eurasian lynx (*Lynx lynx*). *Acta Theriologica* 57:217-223.
- Odden, J., Herfindal, I., Linnell, J. D. & Andersen, R. 2008. Vulnerability of domestic sheep to lynx depredation in relation to roe deer density. *Journal of Wildlife Management* 72:276-282.
- Odden, J., Linnell, J. D., Andersen, R., Moa, P., Kvam, T. & Herfindal, I. 2002. Lynx depredation on domestic sheep in Norway. *Journal of Wildlife Management* 66:98-105.
- Odden, J., Linnell, J. D. C. & Andersen, R. 2006. Diet of Eurasian lynx, *Lynx lynx*, in the boreal forest of southeastern Norway: the relative importance of livestock and hares at low roe deer density. *European Journal of Wildlife Research* 52:237-244.
- Odden, J., Mattisson, J., Linnell, J. D. C., Myrsetrud, A., Melis, C., Nilsen, E. B., Samelius, G., McNutt, H. L., Andrén, H., Brøseth, H., Teurlings, I., Persson, J., Arnemo, J. M., Sjulstad, K., Ulvund, K. R., Loe, L. E., Segerström, P., Turtumøygard, T., Strømseth, T. H., Gervasi, V., Bouyer, Y. & Flagstad, Ø. 2012. Framdriftsrapport for Scandlynx Norge 2011. NINA Rapport 842. 84 pp.
- Odden, J., Mattisson, J., Rauset, G. R., Linnell, J. D., Persson, J., Segerström, P. & Andrén, H. 2010. Er skadefelling av gaupe og jerv selektiv? NINA Rapport 601. 20 pp.
- Odden, J., Mattisson, J., Strømseth, T. H., Sjulstad, K., Linnell, J. D. C., Persson, J., Nilsen, E. B. & Arnemo, J. M. 2010. Framdriftsrapport for Scandlynx Norge 2010. NINA Rapport 640. 22 pp.
- Panzacchi, M., Linnell, J. D. C., Odden, J., Odden, M. & Andersen, R. 2008. When a generalist becomes a specialist: patterns of red fox predation on roe deer fawns under contrasting conditions. *Canadian Journal of Zoology* 86:116-126.
- Panzacchi, M., Linnell, J. D. C., Odden, M., Odden, J. & Andersen, R. 2009. Habitat and roe deer fawn vulnerability to red fox predation. *Journal of Animal Ecology* 78:1124–1133.
- Samelius, G., Andren, H., Liberg, O., Linnell, J. D. C., Odden, J., Ahlqvist, P., Segerstrom, P. & Skold, K. 2012. Spatial and temporal variation in natal dispersal by Eurasian lynx in Scandinavia. *Journal of Zoology* 286:120-130.
- Solberg, E. J., Sand, H., Linnell, J. D. C., Brainerd, S. M., Andersen, R., Odden, J., Brøseth, H., Swenson, J. E., Strand, O. & Wabakken, P. 2003. Utredninger i forbindelse med ny rovviltmelding. Store rovdyrs innvirkning på hjorteviltet i Norge: økologiske prosesser og konsekvenser for jaktuttak og jaktutøvelse. NINA Fagrapport 63: 1-75

INTERNETT

Det skandinaviske gaupeprosjektet: <http://scandlynx.nina.no>

Norsk Institutt for naturforskning <http://www.nina.no>

NINAs rovviltsider NIDAROS <http://nidaros.nina.no>

Norges Jeger- og Fiskerforbund <http://www.njff.no>

Miljøverndepartementet <http://odin.dep.no/md>

Direktoratet for naturforvaltning <http://www.dirnat.no>

Fylkesmennene <http://www.fylkesmannen.no>

JAKT- OG FISKEGLEDE
TIL ALLE – FOR ALLTID